

Alaikäinen nuori rikoksesta epäiltynä esitutkin- nassa

Opas huoltajille

Ella Niinioja

11/2021

TIIVISTELMÄ

Ella Niinioja: Alaikäinen nuori rikoksesta epäiltynä esitutkinnassa: Opas huoltajille

Opinnäytetyön muoto: Toiminnallinen

Julkisuusaste: Julkinen

Ohjaaja: Sanna Luoma ja Päivi Salminen

Tutkinto: Poliisi (AMK)

Tässä opinnäytetyössä kehitetään opas huoltajille, joiden alaikäinen 15–17-vuotias nuori huollettava on rikoksesta epäillyn asemassa esitutkinnassa. Opinnäytetyössä kerrotaan rikosprosessin kulku painottuen esitutkintaan ja lisäksi siinä sivutaan myös syyteharkintaa, tuomioistuimen käsittelyä ja eri rangaistuslajeja. Opinnäytetyöstä on kehitetty selkeä ja yksinkertainen opas, joka selventää rikosprosessin kulkua nuorelle rikoksesta epäillylle ja hänen huoltajilleen. Opinnäytetyö on muodoltaan toiminnallinen.

Rikoksesta epäillyn ymmärtämättömyys rikosprosessista ja omista oikeuksistaan saattaa vaarantaa hänen oikeusturvansa. Rikoksesta epäillyn nuoren huoltajilla voi olla huolta nuoren tulevaisuudesta, rikosprosessin kulusta sekä ymmärtämättömyys omasta roolista rikosprosessissa. Opinnäytetyön tuloksena valmistunut opas pyrkii tukemaan nuorta ja hänen huoltajiaan rikosprosessissa.

Sivumäärä: 40 sivua

Tarkastuskuukausi ja vuosi: marraskuu 2021

Avainsanat: esitutkinta, rikosprosessi, syyteharkinta, rikoksesta epäilty, toiminnallinen

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET JA AIHEEN RAJAUS	1
3 RIKOKSEN AIHEUTTAMA MAHDOLLINEN KRIISI	4
3.1 Tukea kriisin hetkellä sekä vertaistukea huoltajille	6
3.2 Apua nuoren päihteiden käyttöön.....	7
3.3 Apua väkivaltaiseen käytökseen	8
4 RIKOSPROSESSI	8
4.1 Rikoksesta epäillyn oikeudet ja velvollisuudet	10
4.2 Avustaja rikosprosessissa	11
4.3 Julkinen oikeusapu	13
4.4 Esitutkinnassa huomioitavaa alaikäisen rikoksesta epäillyn kohdalla	14
4.5 Kirjallinen menettely, sakkomenettely ja sovittelu	14
4.6 Esitutinnan päättäminen, keskeyttäminen ja rajoittaminen.....	15
5 PAKKOKEINOT	16
5.1 Poliisin rikosperusteinen kiinniotto-oikeus	17
5.2 Pidättäminen ja yhteydenpidon rajoittaminen	18
5.3 Matkustuskielto	19
5.4 Vangitseminen ja tutkinta-aresti	20
5.5 Takavarikko, jäljentäminen ja vakuustakavarikko	21
5.6 Etsinnät.....	21
5.7 Henkilöntarkastus ja -katsastus sekä henkilörekisteröinti	23
6 SYYTEHARKINTA JA TUOMIOISTUIMEN KÄSITTELY	23
7 RANGAISTUKSEN MÄÄRÄÄMINEN JA TÄYTÄNTÖÖNPANO	25
7.1 Vahingonkorvaukset ja rikosrekisteri	27
7.2 Sakkorangaistus	29
7.3 Nuorisorangaistus ja yhdyskuntapalvelu	29
7.4 Vankeusrangaistus	30
8 VIRANOMAISYHTEISTYÖ	30

9 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS JA OMA ARVIOINTI	32
LÄHTEET	36
LIITE 1.....	39
LIITE 2.....	40

LYHENTEET

ETL	Esitutkintalaki (805/2011)
LastensuojeluL	Lastensuojelulaki (417/2007)
OikeusapuL	Oikeusapulaki (257/2002)
OK	Oikeudenkäymiskaari (4/1734)
PK	Pakkokeinolaki (806/2011)
PoIL	Poliisilaki (872/2011)
RL	Rikoslaki (39/1889)
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)
Sovittelulaki	Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (1015/2005)
VahL	Vahingonkorvauslaki (412/1974)
YTJulkL	Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (370/2007)

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa selkeä ja helppolukuinen opas huoltajille, joiden 15–17-vuotias nuori on rikoksesta epäillyn asemassa poliisin suorittamassa esitutkinnassa. Oppaan tarkoitus on olla lyhyt ja ytimekäs, jotta se vastaa mahdollisimman hyvin niihin tarpeisiin ja kysymyksiin, joita huoltajilla on heti esitutinnan alussa. Tarkoituksena on, että kuulustelija voisi jo ennen kuulustelua kertoa oppaasta huoltajille tai viimeistään ensimmäisen kuulustelun yhteydessä antaa oppaan heille.

Vuonna 2020 yhteensä 17 879 alaikäistä, rikosoikeudellisen ikärajan ylittänyttä nuorta oli jonkin selvitetyn rikoksen esitutkinnassa rikoksesta epäillyn asemassa (Tilastokeskus, Luettu 24.9.2021). Jokaisella nuorella on vähintään yksi huoltaja, jonka velvollisuus on huolehtia nuoresta ja hänen asioistaan. Huoltajina voi olla esimerkiksi nuoren vanhemmat, isovanhemmat tai muut sukulaiset. Nuoreen kohdistunut rikosepäily vaikuttaa lähes aina myös hänen huoltajaansa.

Tieto esitutinnan käynnistymisestä voi aiheuttaa huoltajilla monenlaisia, jopa ristiriitaisia tunteita. Esitutinnan alkaminen voi olla nuorelle ja huoltajille täysi uusi tilanne tai nuori on voinut olla aikaisemminkin asianosaisena esitutkinnassa. Erilaiset tunteet, ajatukset ja reaktiot ovat tilanteessa täysin normaaleja. Huoltajat voivat kokea pettymystä itseensä kasvattajana sekä häpeää nuoren käyttäytymisen vuoksi. Nuoren käyttäytyminen tai esimerkiksi päihteiden käyttö on voinut herättää huolta huoltajissa jo ennen esitutinnan alkua ja nyt nuoren ollessa epäillyn asemassa, voi tilanne tuntua hyvin epätoivoiselta tai jopa toivottomalta.

Rikoksesta epäillyn nuoren huoltajat jäävät näissä tilanteissa melko yksin asian kanssa. Mietittäviä ja selvitettäviä asioita tulee samaan aikaan useita. Huoltajilla voi olla epätietoisuutta siitä, mikä heidän roolinsa rikosprosessissa on ja kuinka he voisivat tukea nuortaan parhaiten asian selvittelyssä. Juuri tähän tarpeeseen opinnäytetyön on tarkoitus vastata.

2 OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET JA AIHEEN RAJAUS

Suoritin itse Poliisiammattikorkeakoulun opintoihin kuuluvan kymmenen kuukauden työharjoittelun Sisä-Suomen poliisilaitokseen kuuluvalla Kangasalan poliisiasemalla. Rikostutinnan harjoittelun suoritin keväällä 2021. Erityisesti rikostutinnan harjoittelun aikana useamman kerran huomasin, että alaikäisten rikoksesta epäiltyjen huoltajat eivät aina tienneet esitutinnan ja rikosprosessin kulkua. Epäselvyyttä huomasin muun muassa siinä, miten rikosprosessi etenee, mitkä ovat rikoksesta epäillyn oikeudet, mitkä ovat huoltajien oikeudet ja roolit rikosprosessissa ja mistä on mahdollista saada tukea rikoksesta epäillylle nuorelle.

Poliisin kuuluu ennen kuulustelua ilmoittaa epäillylle hänen oikeutensa rikosprosessissa, muun muassa oikeuden olla edistämättä rikosasian selvittämistä sekä oikeuden avustajaan. Alle 18-vuotiaan nuoren huoltajalle ja sosiaalitoimelle on varattava oikeus olla läsnä kuulustelussa. Rikostutkintaa tehdessäni törmäsin jo alussa siihen, että huoltajat ja nuoret eivät aina ymmärrä näitä omia oikeuksiaan. Varsinkin nuorten kohdalla huomasin usein, että nuoret eivät ymmärrä oikeuksiaan rikoksesta epäillyn asemassa kuulustelussa ja esitutkinnassa. Rikoksesta epäillyn ymmärtämättömyys omista oikeuksistaan saattaa rikkoa hänen oikeusturvaansa koko rikosprosessin ajan.

Viime aikoina media on uutisoinut useammasta alle 18-vuotiaiden nuorten tekemistä törkeistä väkivallanteoista. Mediaa seuranneet ovat luultavasti huomanneet eri medioissa ja uutisissa käsitelleet alaikäisten väkivallanteot, kuten Koskelan teinisurmaksi nimetyn törkeän väkivallanteon sekä Vallilassa tapahtuneen nuorten välisen puukotuksen.

Näitä asioita miettiessäni ja uutisia lukiessani mieleeni tuli ajatus tehdä opinnäytetyönä opas huoltajille, joiden alaikäinen nuori on rikoksesta epäillyn asemassa esitutkinnassa. Asiaa selvittäessäni huomasin, että vastaavia opinnäytetöitä oli tehty asianomistajien, eli rikosasian uhrin, oikeuksista ja velvollisuuksista esitutkinnassa, mutta ei rikoksesta epäiltyjen henkilöiden osalta. Asianomistajaa auttavia tahoja, järjestöitä ja palveluita oli myös useita. Rikoksesta epäillyllä on kuitenkin yhtäläinen oikeus oikeusturvansa toteutumiseen rikosprosessissa sekä tiedonsaantiin auttavista tahoista rikoskierteen katkaisemiseksi.

Opinnäytetyön aihe on rajattu koskemaan vain rikoksesta epäillyn ja hänen huoltajiensa kannalta oleellisia asioita esitutkinnassa ja rikosprosessissa. Työ on tehty niin, että siinä käsitellyt asiat koskevat 15–17-vuotiaita nuoria. Rajaus on tehty näin, koska 15-vuotiaasta alkaen nuoret ovat rikosvastuussa tekemistään rikoksesta, ja puolestaan nuoren täyttäessä 18-vuotta, ei hänellä lain mukaan ole enää huoltajaa.

Opinnäytetyössä on korostettu poliisin suorittamaa esitutkintaa ja lisäksi käsitellään lyhyemmin myös syyteharkintaa, tuomioistuimen käsittelyä, tuomion täytäntöönpanoa ja eri rangaistuslajeja. Työssä on käsitelty esitutkintaviranomaisista ainoastaan poliisin suorittamaa esitutkintaa ja tulli, rajavartiolaitos sekä puolustusvoimat on jätetty käsittelyn ulkopuolelle. Esitutkinta on korostetusti käsittelyssä sen takia, että rikosasian käsittely alkaa aina esitutkinnalla, jolloin asianosaisille tilanne on usein uusi ja joskus hyvinkin nopealla aikataululla voi tulla kutsu saapua kuulusteluun. Esitutkinnan jälkeen rikoksesta epäillyllä, eli syytetyllä, on usein avustaja, jos avustajaa ei ole ollut jo esitutkinnan aikana. Avustajan tehtävänä on kertoa rikoksesta epäillylle rikosprosessin kulusta ja huolehtia hänen oikeusturvastaan. Tämän vuoksi ei ole tarkoituksenmukaista käydä syyteharkintaa, tuomioistuinkäsittelyä, tuomion täytäntöönpanoa ja eri rangaistuslajeja tässä opinnäytetyössä kovin syvällisesti läpi. Näitä

asioita käsitellään vain sen verran, että rikoksesta epäillyllä ja hänen huoltajillaan on riittävä käsitys tulevasta rikosprosessista kokonaisuutena.

Opinnäytetyössä keskitytään perusmuotoisiin ja törkeisiin rikoksiin, joista käynnistetään poliisin suorittama esitutkinta. Tällaisia rikoksia ovat tavallisesti omaisuus-, huumausaine-, seksuaali-, väkivalta- ja liikenne rikokset. Opinnäytetyössä ei käsitellä suppeaa esitutkintaa eikä lieviä rikoksia tai rikkomuksia, joissa rangaistuksena on poliisin kirjoittama sakko jo tapahtumapaikalla. Opinnäytetyössä ei myöskään käsitellä ulkomailla tapahtuneita rikoksia.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää alaikäisen rikoksesta epäillyn huoltajille rikosprosessin kulkua esitutkinnasta tuomion täytäntöönpanoon saakka. Pääpaino on saada tieto nuoren rikoksesta epäillyn huoltajille siitä, mitä esitutkinnassa tapahtuu, mitkä ovat rikoksesta epäillyn oikeudet, millainen rooli alaikäisen nuoren huoltajilla on rikosprosessissa sekä mistä saada apua rikoksesta epäillylle nuorelle ja tukea huoltajien omaan jaksamiseen.

Tarkoitukseni on koota selkeä ja tiivis opas, josta huoltajat löytävät kaiken tarvitsevansa yhdestä paikasta. Tietoa on kyllä saatavilla internetistä, mutta sitä voi olla hankala löytää. Lisäksi tieto on ripoteltu ympäriinsä niin, että osa esitutkintaa ja rikosprosessia koskevista asioista löytyvät esimerkiksi esitutkintalaista ja osa taas esimerkiksi yksityisten palveluntuottajien sivuilta. Lakitekstin ymmärtäminen sellaisenaan voi olla siviilihenkilölle haastavaa.

Tarkoitukseni on, että opinnäytetyön lopputuloksena syntynyt opas olisi aidosti hyödyllinen esitutkintaviranomaisille sekä huoltajille ja nuorille. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999 5 luvun 20 § velvoittaa viranomaisen tuottamaan ja jakamaan tietoa, kuten tiedottamaan toiminnastaan ja palveluistaan sekä yksilöiden oikeuksista ja velvollisuuksista omaan toimialaansa liittyvässä asiassa. Opas on yksi keino tutkijalle vastata tähän lain velvoittamaan vaatimukseen. Kuulustelijan tulisi kertoa oppaassa mainittuja asioita suullisesti kuulustelun yhteydessä, mutta usein on asianosaista palvelevampaa tarjota tietoa myös kirjallisesti. Voi olla, että kuulustelussa kerrotut asiat unohtuvat nopeasti, joten kirjalliseen materiaaliin saa rauhassa tutustua ja siihen voi tarpeen tullen myös palata uudelleen.

Alaikäisen ollessa rikoksesta epäiltynä on esitutkinnan suorittamisessa useita poikkeuksia verrattuna täysi-ikäiseen rikoksesta epäiltyyn. Poikkeuksia aiheuttavat muun muassa huoltajan asianosaisuus rikosprosessissa, edunvalvontaan ja puolustajaan liittyvät asiat sekä kuulustelun suorittaminen. Näitä poikkeuksia oppii vain opiskelemalla lakia ja tekemällä esitutkintaa, jossa alaikäinen on rikoksesta epäillyn asemassa. Opinnäytetyön tekeminen palvelee suuresti minua itseäni mahdollisena tulevana kuulustelijana. Uskon, että opinnäytetyön valmistuttua alaikäisiin rikoksista epäiltyihin henkilöihin liittyvät erityissäännökset ja poikkeukset ovat itselleni pääosin tuttuja.

Opinnäytetyöni muoto on toiminnallinen opinnäytetyö, sillä sen lopputuloksena valmistuu sähköisessä muodossa oleva opas. Toiminnallinen opinnäytetyö on vaihtoehtona tutkimuksellisen opinnäytetyön tekemiselle. Tässä opinnäytetyössä ei ole sen toiminnallisen luonteen vuoksi erillisiä tutkimusongelmia- tai kysymyksiä. Toiminnallisen opinnäytetyön lopputuloksena syntyy aina jonkinlainen konkreettinen tuote, esimerkiksi tapahtuma, portfolio, tietopaketti, ohjeistus, opas tai kirja. Toiminnallisilla opinnäytetöillä on aina yksi yhteinen piirre: tavoitteena on luoda erilaisin visuaalisin keinoin lopputulos, josta voi huomata työn tavoitteena olleet päämäärät. (Airaksinen & Vilkka 2003, 51.)

Toiminnallisen opinnäytetyön raportista ja tuotoksesta on kirjoittanut myös Kari Salonen (2013, 25), jonka mukaan toiminnallinen opinnäytetyö koostuu raporttiosasta sekä itsenäisestä tuotoksesta. Salonen (2013, 25) kuvaa raporttiosan olevan kirjallinen esitys opinnäytetyön lopputuloksena syntyneestä tuotoksesta ja sen täytyy olla opinnäytetyön tuotosta kattavampi. Opinnäytetyön tuloksena syntynyt tuotos voi olla sijoitettuna opinnäytetyön loppuun tai se voi olla opinnäytetyön lopussa erillisenä liitteenä.

Valitsin opinnäytetyön muodoksi toiminnallisen opinnäytetyön, sillä halusin tuottaa konkreettisen ja helppolukuisen oppaan huoltajille. Tarkoitukseni ei ollut tutkia nuorten määrää rikosten tekijöinä tai uhreina, syitä nuorten rikollisuuden takana tai muutenkaan rikoskäyttäytymistä. Toivon, että opinnäytetyöni avulla huoltajat ja nuoret voivat saada apua esitutinnan ja koko rikosprosessin ymmärtämiseen.

3 RIKOKSEN AIHEUTTAMA MAHDOLLINEN KRIISI

Hedreniuksen ja Johanssonin (2016, 27) mukaan kriisiksi määritellään tapahtuma, jossa henkilön aiemmat kokemukset eivät riitä uuden tapahtuman käsittelyyn ilman merkittävää kärsimystä. Kriisin synnyttämät reaktiot vaikuttavat ihmiseen kokonaisuudessaan. Kriisin kohdatessa on esimerkiksi epätoivon, voimakkaan väsymyksen ja kaipauksen tunteet yleisiä. Kriisillä on vaikutusta suoraan kriisin kokeneeseen henkilöön sekä hänen läheisiinsä.

50–80 prosenttia länsimaalaisista ihmisistä kohtaa jossakin vaiheessa elämässään vähintään yhden kriisin tai traumaattisen tapahtuman. Kriisin kohdatessa haasteena on hyväksyä se, että elämä ei mennytkään niin kuin henkilö itse oli mahdollisesti etukäteen ajatellut. (Hedrenius & Johansson 2016, 23). Ajattelen, että oman lapsen tai huollettavan syyllistyessä rikokseen, on asia huoltajille usein myös jonkinlainen kriisi. Huoltajat voivat kokea pettymystä nuoren käytökseen sekä huolta nuoren elämäntilanteesta ja tulevaisuudesta.

Nykyään vakavammat rikokset ja varsinkin väkivalta- ja seksuaalirikokset ovat esillä uutisissa, tai ainakin iltapäivälehdissä ja paikallisessa mediassa. Sosiaalisen median kautta uteliaimmat ihmiset

saavat helposti selville muun muassa osapuolten henkilöllisyydet, lähipiirin sekä työ-, opiskelu- ja asuinpaikat. Voi olla, että nuoren lähipiiri ja huoltaja saavat tiedon rikoksesta hyvinkin nopeasti median kautta, joskus jopa ennen nuoren itsensä kertomaa tai viranomaisten yhteydenottoa. Rikosepäilyn tuoman huolen ja stressin lisäksi huoltajat voivat kokea suurta painostusta asiasta puhumiseen ja kertomiseen läheisten ja myös median mahdollisen yhteydenoton vuoksi.

Elämässä tapahtuvat asiat saattavat vaikuttaa ihmisen mielenterveyteen, työssä tai opiskelussa jaksamiseen, tai esimerkiksi nukahtamiseen ja unen laatuun. Nuoren ollessa rikoksesta epäiltynä voi rikokseen ja rikosprosessiin liittyvät asiat jäädä painamaan myös nuoren omaa mieltä. Teosta johtuneiden terveydellisten asioiden ja kysymysten kanssa kannattaa mahdollisimman pian ottaa yhteyttä esimerkiksi omaan terveyskeskukseen, tai työ- tai opiskeluterveydenhuoltoon. Terveyskeskuksesta ja työ-, tai opiskeluterveydenhuollosta neuvotaan eteenpäin muiden terveydenhuollon ammattilaisten avun pariin.

Rikoksesta epäiltyä nuorta auttavia tahoja on useita, vaikka ne eivät ole yhtä helposti löydettävissä, kuin asianomistajaa auttavat tahot. Rikoksesta epäillylle on tarjolla useita erilaisia palveluita niin internetin kautta, puhelimesta kuin kasvokkainkin. Rikoksesta epäillyn nuoren huoltajille on olemassa tukea heidän omien ajatusten ja tunteiden kanssa sekä tukea myös vanhemmuuden vahvistamiseen ja nuoren kohtaamiseen.

Auttavista tahoista ei ole koottuna mitään yhtä selvää listausta tai sivustoa, vaan niitä täytyisi osata itse aktiivisesti etsiä eri lähteistä. Alle olen listannut joitakin rikoksesta epäiltyä ja huoltajia auttavia tahoja. Eri tahot on järjestetty kolmeen eri luokkaan sen mukaan, mihin asiaan tai ongelmaan palvelu ensisijaisesti pyrkii auttamaan. Ensimmäisenä on palveluita, jotka pyrkivät auttamaan akuutin kriisin hetkellä. Esitutkinta ja rikosprosessi voivat nostattaa monenlaisia tunteita niin nuorella itsessään kuin hänen huoltajassaan, joten näistä tunteista ja huolista puhuminen ulkopuoliselle henkilölle voi olla helpottavaa. Seuraavaksi on kerrottu palveluista, joiden tarkoituksena on toimia apuna päihdeongelman hoidossa sekä päihteiden käytön ja päihteiden tuomien haittojen vähentämisessä. Rikoksia tekevillä nuorilla on usein ongelmia myös päihteiden käytön kanssa tai rikos voi liittyä suoraan päihteiden käyttöön. Lopuksi löytyy palveluita, joista saa apua nuoren väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Lista ei ole täydellinen, sillä auttavia tahoja tulee jatkuvasti lisää ja olemassa olevia palveluita lakautetaan.

Alla olevien palveluiden määrystä huomaa, että apua on saatavissa rikollisen käyttäytymisen muuttamiseksi. Parhainkaan tuki tai apu ei kuitenkaan yksin voi muuttaa kenenkään käytöstä, vaan kaiken muutoksen pohjalla täytyy olla henkilön oma halu ja motivaatio muutokseen. Nuori tarvitsee käytöksen muutokseen ja ongelmien korjaamiseen myös lähipiirin, perheen ja kavereiden, tukea. Toisinaan

voi olla, että nuoren on irrottauduttava vanhoista kavereista, jotta muutos omassa elämässä ja käyttäytymisessä olisi mahdollinen ja pysyvä.

3.1 Tukea kriisin hetkellä sekä vertaistukea huoltajille

Seuraavaksi on listattuna tahoja, jotka auttavat akuutin kriisin hetkellä sekä tahoja, joista on mahdollista saada vertaistukea. Pääasiassa palvelut toimivat puhelimen tai internetin välityksellä, eli ovat niin sanottuja matalan kynnyksen palveluita. Palvelut ovat asiakkaalle maksuttomia.

- Kriisipuhelin päivystää suomeksi ympäri vuorokauden numerossa 09 2525 0111. Kriisipuhelin on toiminnassa joka päivä. Puheluun vastaavat kriisityöntekijät tai koulutetut vapaaehtoiset. Kriisipuhelimeen voi soittaa missä elämäntilanteessa tahansa, esimerkiksi silloin, kun elämäntilanne on vaikea, henkilöllä on paha olla tai tuntuu, että murheen tai huolen kanssa ei jaksakaan yksin. (Suomen mielenterveys ry, luettu 4.4.2021.)
- Sekasin-chat on internetissä oleva valtakunnallinen keskustelupalsta nuorille. Sekaisin-chatin tarkoituksena on tukea nuorten mielenterveyttä sekä auttaa mielenterveyden ongelmista selviämässä. Sekasin-chat toimii sekaisin.fi -verkkosivustolla ja se on auki vuoden jokaisena päivänä. (Kriisipuhelin 09 2525 0111 – keskusteluapua kriisiin, luettu 4.4.2021.)
- Etsivän nuorisotyön tarkoituksena on auttaa nuoria, jotka ovat opiskelun tai työelämän ulkopuolella. Etsivän nuorisotyö tarjoaa nuorille varhaista tukea erilaisissa ongelmissa. Kunnat tuottavat etsivän nuorisotyön palvelut ja toimintaa on nykyään lähes jokaisessa kunnassa. (Nuorten työpajat ja etsivä nuorisotyö, luettu 4.4.2021.)
- Kriminaalihuollon tukisäätiö tarjoaa tietoa ja vertaistukea rikoksesta epäillyille, tuomitulle, vankilasta vapautuvalle sekä hänen läheisilleen. Kriminaalihuollon tukisäätiöstä saa myös apua esimerkiksi viranomaisasioiden hoitamisessa. (Kriminaalihuollon tukisäätiö, luettu 4.4.2021.)
- Nuorisoneuvola on Mannerheimin Lastensuojeluliiton ylläpitämä tukisivusto nuorten vanhemmille. Sivustolta löytyy tietoa nuoren kehityksestä sekä vinkkejä arkeen ja haastaviin tilanteisiin nuorten kanssa. Sivuston kautta on myös mahdollista saada keskusteluaikaa Mannerheimin Lastensuojeluliiton työntekijän kanssa. (Nuorisoneuvola – Mannerheimin Lastensuojeluliitto, luettu 14.4.2021.)
- Vankien Vanhemmat Ry tarjoaa vertaistukea rikoksesta tuomitun henkilön läheisille. Vankien Vanhemmat Ry:n sivustolta löytyy tietoa muun muassa suljetusta Facebook-ryhmästä sekä eri kaupunkien ja maakuntien tukihenkilöiden yhteystiedot. (Vankien vanhempien tuki- ja etujärjestö, luettu 22.9.2021.)

3.2 Apua nuoren päihteiden käyttöön

Nuoren päihteiden käyttö on usein syy tai seuraus oheisrikollisuudelle itse huumausainerikollisuuden lisäksi. Päihdeongelma on merkittävä rikollista käyttäytymistä lisäävä ja ylläpitävä tekijä (Prisons and the criminal system, EMCDDA, luettu 15.5.2021). Päihteiden käyttöön, tai päihdeongelmaan vaikuttamalla on mahdollisuus vaikuttaa myös nuoren rikolliseen käyttäytymiseen.

Nuoren päihteidenkäyttöön on apua saatavilla useasta eri paikasta, ja palvelut ovat pääsääntöisesti asiakkaalle maksuttomia. Opiskeluterveydenhuolto on alle 18-vuotiaalle maksutonta ja opiskeluterveydenhuoltoon kuuluu myös mielenterveys- ja päihdeongelmien hoito ja jatkohoitoon ohjaus. (Opiskeluterveydenhuolto, luettu 4.4.2021)

- Kunnat ja A-klinikkasäätiöt ylläpitävät nuorisoasemia maanlaajuisesti useilla paikkakunnilla. Nuorisoasemat tarjoavat apua ja tukea päihdeongelmiin ja muihin elämän vaikeisiin tilanteisiin. Ajan voi varata itse tai joillakin nuorisoasemilla hoitoon voi tulla myös ilman ajanvarausta eikä käyntiä varten tarvitse lääkärin lähetettä. Nuorisoasemien palvelut on tarkoitettu alle 24-vuotiaille nuorille. (Apua päihde- ja riippuvuusongelmiin 2021.)
- Päihdeklinit eli A-klinit on tarkoitettu päihdeongelmallisille henkilöille sekä heidän läheisilleen. Päihdeklinitoilla hoidetaan erilaisia päihteiden käyttöön liittyviä ongelmia sekä asiakkaalle järjestetään tapauskohtaisesti tuki- ja jatkotoimia. Päihdeklinitoilla on mahdollisuus toteuttaa myös avokatkaisuhoitoa. Ajan voi varata itse eikä päihdeklinitalle tarvitse lääkärin lähetettä. Joillakin päihdeklinitoilla on myös päivystysaikoja, jolloin klinitalle pääsee myös ilman ajanvarausta. (Nuorten Apua päihde- ja riippuvuusongelmiin 2021.)
- Irti Huumeista ry tuottaa erilaisia palveluita huumeidenkäyttäjille ja heidän läheisilleen. Toiminnan tarkoituksena on vähentää huumeiden käytöstä aiheutuvia haittoja. Irti Huumeista ry järjestää monenlaista toimintaa, kuten puhelinpalvelua huumeiden käyttäjille ja heidän läheisilleen sekä seminaareja huumeiden käyttöön liittyvistä asioista. (Irti huumeista- kiinni elämässä, luettu 4.4.2021.)
- Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry ylläpitää ympäri vuorokauden toimivaa päihdeneuvontapuhelinta. EHYT ry järjestää tukea myös päihderiippuvaisen nuoren huoltajille sekä järjestää erilaisia hankkeita ja koulutuksia nuorten päihteiden käytön vähentämiseksi. (Hyvinvointia ilman päihde- ja pelihaittoja. Luettu 4.4.2021.)
- A-klinikkasäätiö tuottaa Päihdelinkki- verkkopalvelua. Päihdelinkin tarkoituksena on tuottaa tietoa päihteistä ja erilaisista riippuvuuksista sekä antaa tukea päihteiden käytön

vähentämiseen. Päihdelinkki sisältää monipuolisen tietopankin sekä vertaistukea, neuvontapalvelun ja testejä oman päihteidenkäytön mittaamiseen. (Päihdelinkki.fi, luettu 4.4.2021.)

3.3 Apua väkivaltaiseen käytökseen

Väkivaltaisen käytöksen muuttamiseen on mahdollista saada apua ja tukea. Palveluista pääosa on matalan kynnyksen palveluita internetin kautta. Osa palveluista tarjoaa myös mahdollisuuden kasvokkaiseen tapaamiseen työntekijän kanssa.

- Keijun varjo -toiminta on pääasiassa internetissä tapahtuvaa toimintaa, jonka tarkoituksena on tukea 15–18-vuotiaita nuoria naisia väkivaltaan, itsehillintään ja tunteisiin liittyvien asioiden kanssa. Keijun varjo -sivustolla toimii chat-palvelu maanantaisin, tiistaisin ja torstaisin. Chatin lisäksi Keijun varjo järjestää myös erilaisia ryhmätoimintoja, esimerkiksi tunneryhmätoimintaa. (Keijun varjo, luettu 14.4.2021.)
- Naisenväkivalta.fi sivusto tarjoaa tietoa ja tukea liittyen naisten tekemään väkivaltaan. Sivustolta löytyy myös tarinoita naisista väkivallan tekijöinä. Lisäksi sivustolla toimii myös chat-palvelu maanantaisin, tiistaisin, keskiviikkoisin ja torstaisin muutaman tunnin kerrallaan. (Naisenväkivalta.fi, 14.4.2021.)
- Nettiturvakodin internetsivut tarjoavat tietoa väkivallan käyttäjälle muun muassa kertomalla väkivaltaiseen käyttäytymiseen liittyviä riskitekijöitä. Lisäksi Nettiturvakodin sivuilta löytyy myös testi, jolla arvioida omaa väkivaltaista käyttäytymistä, sekä yhteydenottolomake väkivaltatyöntekijään. Sivustolta löytyy myös apua väkivaltaan- chat. (Tietoa väkivaltaa käyttäneille, 14.4.2021.)
- Miessakit Ry ylläpitää Lyömätön Linja -sivustoa internetissä. Sen tarkoituksena on auttaa väkivaltaa läheisiään kohtaan käyttäneitä miehiä. Toimintaa järjestetään kasvokkain tapahtuvana pääkaupunkiseudulla ja Kuopiossa sekä valtakunnallisesti puhelimen ja internetin välityksellä. Toimintamuotoina ovat muun muassa verkkokurssit, keskusteluryhmät, yksilö-, pari- ja ryhmätapaamiset. Lyömätön Linja -toiminnalla ei ole ikärajaa. (Lyömätön Linja, 14.4.2021.)

4 RIKOSPROSESSI

Rikosprosessi on kyseessä silloin, kun on epäily, että jonkun henkilön perusoikeuksia on loukattu ja teon epäillään täyttäneen jonkin rikoksen lainmukaisen tunnusmerkistön. Rikosprosessin tarkoitus on selvittää rikoksen tunnusmerkistön mahdollista täyttymistä eri vaiheiden kautta. Rikosprosessi käynnistyy aina esitutkinnalla, jonka jälkeen tulevat syyteharkinta ja mahdollisesti käräjäoikeuden,

hovi oikeuden ja korkeimman oikeuden käsittely. Viimeistään korkeimman oikeuden käsittelyn jälkeen tulee lopullinen tuomio asiasta. (Rantaeskola 2019, 16–17.)

Rikoksena pidetään tekoa, joka on määritelty laissa rangaistavaksi teoksi (RL 3:1 §). Rikokset jaetaan virallisen syytteen alaisiin rikoksiin sekä asianomistajarikoksiin. Virallisen syytteen alainen rikos tarkoittaa, että poliisin on tutkittava virallisen syytteen alainen rikos sen tullessa poliisin tietoon. Asianomistajarikos puolestaan tarkoittaa sitä, että poliisi tutkii rikosta, jos asianomistaja vaatii tekijälle rangaistusta. Poliisi ei voi tutkia asianomistajarikosta ilman asianomistajan rangaistusvaatimusta. Rikoksista suurin osa on virallisen syytteen alaisia rikoksia. Pääsääntöisesti vakavammat rikokset ovat virallisen syytteen alaisia ja lievemmät rikokset asianomistajarikoksia. Joskus rikoksen jaottelu virallisen syytteen alaiseen tai asianomistajarikokseen riippuu siitä, missä olosuhteissa rikos tehdään. Esimerkiksi lievä pahoinpitely on asianomistajarikos, mutta lievän pahoinpitelyn tapahtuessa perhepiirissä tai parisuhteessa, muuttuu rikos virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi. Tällöin kysymyksessä on lähisuuhdeväkivalta, joka on aina virallisen syytteen alainen rikos. (Rikosasian käsittelyn vaiheet 2021.)

Esitutkinnalla tarkoitetaan esitutkintaviranomaisen, eli poliisin, puolustusvoimien, rajavartiolaitoksen tai tullin tekemää esitutkintalain mukaista toimenpidettä, jolla pyritään selvittämään esitutkinnassa oleva asia. Esitutkintalain (ETL, 805/2011) 1 luvun 2 §:n mukaan esitutkinnan tarkoituksena on selvittää epäilty rikos ja olosuhteet, joissa epäilty rikos on tehty. Esitutkinnassa on myös selvitettävä epäillyllä rikoksella aiheutettu vahinko ja rikoksen tekijän saama hyöty, rikosasiaan liittyvät asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksesta säädettävää rangaistusta varten tarvittavat asiat. Tällainen muu seikka voi olla esimerkiksi mahdolliset todistajat sekä tarvittavat todistusaineistot rikoksesta epäillyn henkilön syyllisyyden ja syyttömyyden kannalta. Lisäksi on selvitettävä myös asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, eli esimerkiksi vahingonkorvausvaatimukset, asianosaisten suostumukset asian käsittelemiseen kirjallisessa menettelyssä sekä mahdollisuus rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi takaisin asianomistajalle ja asianomistajalle kuuluvan vahingonkorvauksen tai rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen täytäntöönpanemiseksi. (ETL 1:2 §.) Esitutkinta suoritetaan aina syyteharkintaa ja mahdollista tuomioistuimen käsittelyä varten. Esitutkintaa tehdessä on tärkeää ottaa huomioon tasapuolisuusperiaate, jonka mukaan esitutkinnassa on selvitettävä sekä rikosepäilyä tukevia asioita, että sitä vastaan vaikuttavia seikkoja ja todisteita. (ETL 4:1 §.)

Esitutkinnan suorittaa pääsääntöisesti poliisi, pois lukien suojelupoliisi. Poliisin lisäksi esitutkintaa voivat toimittaa myös tulli-, rajavartio- ja sotilasviranomaiset. Syyttäjät osallistuu myös esitutkintaan viranomaisten lisäksi. (ETL 2:1 §.) Tässä opinnäytetyössä käsitellään ainoastaan poliisin suorittamaa esitutkintaa.

Tutkinnanjohtaja toimii poliisin esitutkintaa johtavana virkamiehenä. Tutkinnanjohtajana voi toimia pidättämiseen oikeutettu virkamies, eli pääsääntöisesti komisario tai ylikomisario. Ylikonstaapeli voi myös toimia tutkinnanjohtajana, jos asian laatu tai muu vastaava perusteltu syy sen sallii. (ETL 2:2 §.) Poliisin tekemässä esitutkinnassa tutkija suorittaa esitutkintatoimenpiteet tutkinnanjohtajan alaisuudessa. Tutkija myös toteuttaa tutkinnanjohtajan määräämät esitutkintaa koskevat määräykset ja suorittaa muita laissa tutkijalle määrättyjä toimenpiteitä. (ETL 2:3 §.)

Esitutkinnassa asianosaisia ovat asianomistaja, rikoksesta epäilty sekä muu henkilö, jonka oikeuksiin tai velvollisuuksiin esitutkinta voi vaikuttaa. Asianosaisen avustaja tai tukihenkilö osallistuu esitutkintaan laissa säädetyllä tavalla. (ETL 2:5 §; ETL 2:6 §.) Todistaja ei ole esitutkinnassa asianosainen ja hänen tehtävänä on kertoa muista ihmisistä tekemistään aistihavainnoista. (Fredman ym. 2020, 357.)

4.1 Rikoksesta epäillyn oikeudet ja velvollisuudet

Esitutkinnassa kaikilla asianosaisilla on lukuisia oikeuksia ja velvollisuuksia. Opinnäytetyön aiheen rajauksen vuoksi on aiheellista käsitellä ainoastaan rikoksesta epäillylle sekä alaikäisen huoltajalle kuuluvat oikeudet ja velvollisuudet. Rikoksesta epäillyllä on poliisilain (PoliL, 872/2011) 2 luvun 1 §:n mukaan velvollisuus ilmoittaa henkilöllisyytensä sekä laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (Julkl, 621/1999) 6 luvun 24 §:n 3 mom. mukaan pitää esitutkinta-aineisto muita henkilöitä koskien yleisen salassapitovelvollisuuden osalta salassa sekä esitutkintalain (805/2011) 6 luvun 1 §:n mukaan velvollisuus saapua kuultavaksi.

Läsnäolovelvollisuuden kestoksi esitutkinnassa on säädetty rikoksesta epäillyn osaksi enintään 12 tuntia, silloin kun ei ole pidättämisen edellytyksiä. Pidättämisen edellytysten ollessa kyseessä, on läsnäolovelvollisuus enintään 24 tuntia. Ilman erityistä syytä esitutkinnassa ollutta ei saa velvoittaa saapumaan uudelleen esitutkintaan seuraavien 12 tunnin aikana siitä, kun hän on poistunut esitutkinnasta. (ETL 6:4 §; ETL 6:5 §.)

Epäillylle on ilmoitettava hänen oikeutensa esitutkinnassa mahdollisimman pian, mieluiten heti silloin, kun häntä epäillään rikoksesta. Viimeistään oikeudet on ilmoitettava kuulustelun alussa. Ennen kuulustelua epäillylle on ilmoitettava:

- Hänen asemansa esitutkinnassa sekä tieto siitä, mistä teosta häntä epäillään ja tieto rikos-epäilyä koskevista muutoksista (ETL 4:2 §).
- Oikeudesta itsekriminointisuojaan eli oikeus vaieta ja olla myötävaikuttamatta rikosepäilynsä selviämiseen, oikeudesta puhua ja vastata poliisin kysymyksiin sekä oikeus tietoon, että

kaikkea epäillyn kertomaa voidaan käyttää oikeudenkäynnissä tietona häntä vastaan sekä epäillyn kertoma voi toimia myös epäillyn etua edistävasti (ETL 4:16.6 §; Rantaeskola 2019, 173).

- Oikeudesta olla saattamatta lähiomaistaan syytteen vaaraan (OK 17:18 §).
- Oikeudesta käyttää haluamaansa avustajaa sekä oikeudesta puolustajaan (ETL 4:16.1 §; ETL 4:16.2 §).
- Oikeudesta maksuttomaan oikeusapuun ja avustajaan (ETL 4:16.3 §).
- Oikeudesta tulkkaukseen ja oleellisten asiakirjojen käännöksiin (ETL 4:16.5 §).

Edellä mainittujen asioiden lisäksi alle 18-vuotiaalle rikoksesta epäillylle on vielä kerrottava asian käsittelyyn osallistuvien viranomaisten rooleista esitutkinnassa ja rikosprosessissa sekä rikosprosessin seuraavasta vaiheesta. Alle 18-vuotiaalle ilmoitetaan lisäksi, että epäillyn oikeuksista ilmoitetaan hänen huoltajalleen, tai muulle lailliselle edustajalle sekä huoltajan tai muun laillisen edustajan oikeudesta olla mukana kuulustelussa ja oikeudesta käyttää puhevaltaa sekä siitä, että asia voidaan käsitellä tuomioistuimessa yleisön läsnä olematta (ETL 4:16 §; ETL 7:14 §). Tarvittaessa kerrotaan myös siitä, että esitutkinnassa valmistuneen kuva- ja äänitallenteen antamista yleisöjulkisuuteen voidaan rajoittaa epäillyn yksityisyyden suojaamiseksi (ETL 4:16 §; ETL 7:14 §; ETL 9:7 §). Lisäksi esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 16 §:n sekä laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (YTJulkL, 370/2007) 4 luvun 15 §:n 5 mom. mukaisesti milloin alaikäisen syytetyn tuomioistuimen käsittely toimitetaan yleisön läsnä olematta. Puhevallan käytöstä kerrotaan tämän opinnäytetyön luvussa 4.4.

Edellä mainittujen oikeuksien lisäksi on huomioitava, että alaikäistä rikoksesta epäiltyä ei saa kuulustella ilman kuulustelutodistajaa. Ainoan poikkeuksen tähän tekee se, että rikoksesta epäillyllä on kuulustelussa mukanaan avustaja, laillinen edustaja tai sosiaaliviranomaisen edustaja. Kuulustelutodistajana voi toimia esteetön ja luotettava henkilö. Kuulustelutilaisuuden tallentaminen ääni- ja kuvatallenteeseen voi korvata kuulustelutodistajan käytön alaikäisen kuulustelussa. (ETL 7:3 §.)

4.2 Avustaja rikosprosessissa

Esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 10 §:n mukaan epäillyllä on oikeus esitutkinnassa käyttää valitsemaansa avustajaa. Avustajan valitseminen ei kuitenkaan ole täysin vapaata, sillä esitutkintalain (805/2011) 11 luku ja 3 § määrittelee, että rikosasioissa asianosaisen avustajina voivat toimia asianajajat, julkiset oikeusavustajat ja luvan saaneet oikeusavustajat. Avustajan käytölle on vielä muitakin rajoituksia. Avustajana ei saa toimia henkilö, joka on menetellyt asiassa hyvän asianajotavan tai

lain vastaisesti, on asiassa itse asianosaisena tai todistajana, on toiminut rikoksesta epäillyn henkilön neuvonantajana tai avustajana samassa tai siihen liittyvässä asiassa. Avustajana ei voi toimia lisäksi henkilö, joka on toiminut virkamiehenä tai etsintävaltuutettuna samassa tai siihen liittyvässä asiassa tai on toteuttanut oikeudellisten toimeksiantojen hoitamista henkilön kanssa, joka ei saisi toimia asianosaisen avustajana. (ETL 11:3 §.)

Avustajan hankkiminen itse tapahtuu ottamalla yhteyttä johonkin oman alueen asianajotoimistoista. Esitutkintaviranomaisen vastuulla on huolehtia siitä, että rikoksesta epäillyllä täytyy olla myös tosiasiallinen mahdollisuus valitsemansa avustajan käyttöön. Jos rikoksesta epäilty ei halua itsellensä avustajaa, täytyy esitutkintaviranomaisen tarvittaessa huolehtia siitä, että rikoksesta epäillyllä henkilöllä on tarvittava tieto rikosepäilyn sisällöstä ja tieto oikeudesta avustajan käyttämiseen sekä itsekriminointisuojusta. (ETL 4:10 §.) Tuomioistuimen on tarpeen mukaan huolehdittava syytetyn itsekriminointisuojan toteutumisesta myös oikeudenkäynnin aikana. Avustajaa käyttämällä rikoksesta epäillyn henkilön itsekriminointisuojan täyttymiselle on hyvät edellytykset, sillä avustaja esiintyy syytetyn puolesta. (Tapanila 2019, 240).

Joissakin tapauksissa on rikoksesta epäillyn henkilön pyynnöstä määrättävä hänelle puolustaja. Puolustajan määrääminen epäillyn pyynnöstä tulee kyseeseen, jos on epäily rikoksesta, josta vähimmäisrangaistus on vähintään neljä kuukautta vankeutta. Rikoksesta epäillyn pidättäminen ja vangitseminen antavat myös oikeuden avustajaan rikoksesta epäillyn henkilön pyynnöstä. (ROL 2:1 §).

Rikoksesta epäilylle täytyy määrätä viran puolesta avustaja, jos jokin seuraavista ehdoista täyttyy:

- Rikoksesta epäilty henkilö ei ole kykenevä puolustamaan itseään (ROL 2:1.1 §).
- Rikoksesta epäilty on alle 18-vuotias, eikä hänellä ole puolustajaa ja ei ole suoraan selvää, ettei hän tarvitse puolustajaa (ROL 2:1.2 §).
- Rikoksesta epäillyn itse valitsema puolustaja ei kykene toimimaan puolustajana tai ei täytä puolustajaksi sopivan henkilön vaatimuksia (ROL 2:1.3 §).
- Puolustajaksi määräämiseen viran puolesta on muu erityinen syy (ROL 2:1.4 §).

Epäillyn ollessa alle 18-vuotias tulee puolustajan määrääminen viran puolesta kyseeseen lähes aina, koska rikoksesta epäilty on alaikäinen. Rikosprosessi on usein prosessina hankala ymmärtää täysikäisenkin ihmisen, joten alaikäisen osalta mahdollisuus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ilman avustajaa on vielä heikompi. Puolustajan määräämistä ei tule tarkastella pelkästään mahdollisen rikoksesta tulevan tuomion kautta, vaan asiaa arvioidessa tulee ottaa huomioon nuoren suhtautuminen esitutkintaan sekä mahdollinen näyttö rikosasiassa. (Rantaeskola 2019, 128.)

Esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 11 §:n mukaan rikoksesta epäillyllä on kiinniotettuna, pidätettynä tai vangittuna ollessaan oikeus yhteydenpitoon avustajansa kanssa. Yhteydenpito voi tapahtua kasvokkain tapaamalla, puhelimitse tai kirjeitse. Rikoksesta epäillyn ja hänen avustajansa välisestä yhteydenpidon luottamuksellisesta toteutumisesta on esitutkintaviranomaisen huolehdittava.

4.3 Julkinen oikeusapu

Oikeudenkäynnin kulujen lopullinen määrä riippuu aina oikeudenkäynnin tuloksesta. Vastaajalle voi oikeudenkäynnistä tulla maksettavaksi muun muassa sakkorangaistus, vahingonkorvauskulut, avustajien kulut sekä muita mahdollisia oikeudenkäyntiin liittyviä kuluja. Vastaajalle voi tulla maksettavaksi sekä oman avustajansa kulut että myös vastapuolen avustajan kulut (Rantaeskola 2019, 123).

Oikeusapu pitää sisällään oikeusapulain (oikeusapuL, 257/2002) 1 luvun 1 §:n mukaan oikeudellista neuvontaa, asianosaisen avustamista tuomioistuimessa ja muissa viranomaisissa sekä vapautuksen joistakin asian käsittelyyn kuuluvista menoista oikeusapulaissa säädetyllä tavalla. Oikeusapua on mahdollista saada silloin, kun sen hakijan varallisuus ei ylitä valtionneuvoston asetuksella vahvistettava määrää. Epäillyn asemassa olevan hakijan saama oikeusapu määräytyy vain hakijan oman taloudellisen aseman perusteella. (OikeusapuL 1:3 §.)

Oikeusapua täytyy hakea hakemuksella oikeusaputoimistolta. Haettaessa oikeusapua täytyy hakijan esittää selvitys taloudellisesta tilanteestaan sekä siitä rikosasiasta, johon hän oikeusapua haluaa hakea. (OikeusapuL 2:10 §.) Alaikäisellä henkilöllä ei usein ole niin merkittäviä omia tuloja, että oikeusapua ei hänelle myönnettäisi.

Oikeusavun kautta on mahdollista saada julkinen oikeusavustaja, asianajaja tai oikeudenkäyntiavustaja (oikeusapuL 1:8 §). Tällöin oikeusapu korvaa avustajan tekemät toimenpiteet korkeintaan 80 tunnin ajalta. Tarvittaessa tuomioistuin voi päättää oikeusavun antamisen jatkamisesta. Oikeusapuun kuuluvat oikeusavustajan tarpeelliset toimenpiteet ottaen huomioon asian laatu ja olosuhteet. Oikeusapu voidaan myös asian laadusta riippuen määrätä tarvittaessa koskemaan vain tiettyjä toimenpiteitä. (OikeusapuL 1:5 §.)

Oikeusapua ei ole kuitenkaan mahdollista saada, jos oikeusavun hakijalla on asian kattava oikeusturvavakuutus (oikeusapuL 1:3b §). Usein rikosasian asianosaisella on olemassa vakuutuksessa, esimerkiksi kotivakuutuksessa, oikeusturvaehto. Tällöin vakuutettavaan asiaan liittyvät vakuutetun henkilön oikeudenkäyntikulut tulevat maksetuksi. Vakuutukseen kuuluva oikeusturvaetuus arvioidaan aina jokaisen rikosasian ja vakuutetun aseman perusteella erikseen. Vakuutusyhtiö myöntää oikeusturvaetuuden kunkin vakuutuksen ehtojen perusteella. (Rantaeskola 2019, 131.)

4.4 Esitutkinnassa huomioitavaa alaikäisen rikoksesta epäillyn kohdalla

Alaikäisen nuoren kohdalla on huomioitava, ettei hänelle aiheudu esitutinnan vuoksi tarpeetonta haittaa koulussa, työpaikassa tai muussa nuorelle merkittävässä ympäristössä. Alaikäisen kohdalla on myös otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa. Mahdollisuuksien salliessa on alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat esitutkintatoimenpiteet annettava alaikäisiin perehtyneelle tutkijalle. (ETL 4:7 §.)

Tuomioistuimen on määrättävä alaikäiselle asianosaiselle edunvalvoja esitutkintaa varten, jos perustellusti voidaan katsoa, että alaikäisen huoltaja tai muu laillinen edustaja ei voi toimia puolueettomasti nuoren etua ajaessaan. Hakemuksen edunvalvojan määräämisestä voi tuomioistuimen lisäksi tehdä myös sosiaaliviranomainen tai syyttäjä. Edunvalvojan palkkio ja edunvalvontaan liittyvät muut kulut maksetaan valtion varoista. (ETL 4:8 §.) Edunvalvojan määrääminen alaikäiselle nuorelle esitutkintaa varten tulee kyseeseen esimerkiksi silloin, jos nuoren huoltaja tai muu laillinen edustaja on asianosaisena itse samassa rikosasiassa. Edunvalvoja tulee kyseeseen myös, jos nuoren huoltaja on läheisessä suhteessa, esimerkiksi parisuhteessa, johonkin toiseen saman rikosasian asianosaiseen huolettavansa lisäksi.

Oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 2 §:n mukaan 15–17-vuotias nuori rikoksesta epäilty käyttää itse puhevaltaansa, jos hän on syyntakeinen. 15–17-vuotias nuori on kuitenkin ikänsä puolesta vielä vajaa-
valtainen, joten nuoren oman puhevallan käyttämisen lisäksi myös nuoren huoltaja, edunvalvoja tai muu laillinen edustaja saa käyttää itsenäisesti puhevaltaa rikoksesta epäillyn henkilön ohella. Käytännössä tämä itsenäisen puhevallan käyttö tarkoittaa huoltajan mahdollisuutta käyttää nuoren puolesta puhevaltaa esimerkiksi mielipiteen ilmaisuun epäilystä rikoksesta sekä asiaan hankitun näytön asianmukaisuudesta rikosepäilyn puolesta ja sitä vastaan. Huoltajan puhevallan käyttöön sisältyy myös kysymykset esimerkiksi esitutkintatoimenpiteiden asianmukaisuudesta ja riittävydestä. (Rantaeskola 2019, 107.)

4.5 Kirjallinen menettely, sakkomenettely ja sovittelu

Esitutkinnassa asianosaisilta selvitetään halukkuutta asian ratkaisemiseen kirjallisessa menettelyssä. Kirjallinen menettely tarkoittaa, että asiassa ei järjestetä oikeudenkäynnin suullista käsittelyä, vaan asia ratkaistaan kirjallisten materiaalien perusteella. Kirjallisen menettelyn tavoitteena on rikosasioiden käsittelyn keventäminen ja tehostaminen. (Linna 2019, 162.)

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997) 5 a luvun 1 § edellyttää kirjallisen menettelyn osalta, että asianomistajalla ei saa olla asiassa vaatimuksia, vastaajan tulee olla rikoksen tekohetkellä täysi-ikäinen ja tunnustaa syytteessä kuvatun teon sekä luopuu oikeudesta suulliseen käsittelyyn. Lisäksi

yksittäisestä rikoksesta ei saa olla säädetty kuin korkeintaan kaksi vuotta vankeutta ja suullisen käsittelyn toimittamisen tulee olla kokonaisuus huomioon ottaen tarpeetonta.

Sakkomenettely tarkoittaa sakkoasian kirjallista käsittelyä ja ratkaisua tuomioistuinkäsittelyn ulkopuolella. Sakkomenettelyssä sakkomääräyksen, rangaistusmääräyksen tai rikesakkomääräyksen määrää poliisi tai syyttäjä. Sakkomenettelyä voidaan käyttää rikosasiassa teosta, jonka enimmäisrangaistus on enintään kuusi kuukautta vankeutta. Sakkomenettely edellyttää aina sekä rikoksesta epäillyn henkilön että asianomistajan suostumusta. (Sakkomenettely. Luettu 30.5.2021.)

Sovittelu on vapaaehtoinen palvelu rikoksen tai riita-asian osapuolille. Sen tarkoituksena on käsitellä koulutettujen sovittelijoiden avulla tapahtunutta asiaa, esimerkiksi niitä vahinkoja ja haittoja, joita rikos on aiheuttanut. Usein sovittelussa osapuolet pääsevät sopuun myös mahdollisten vahinkojen korvaamisesta. Sovittelussa ei ratkaista oikeudellista syyllisyyttä ja siihen kuuluvaa rangaistusta. (Mitä sovittelu tarkoittaa? Päivitetty 2019.)

Sovittelu on aina siihen osallistuville ilmaista ja vapaaehtoista. Ketään ei voida pakottaa osallistumaan sovitteluun. Suostumus sovitteluun selvitetään esitutkinnan aikana, yleensä kuulustelujen yhteydessä. (Mitä sovittelu tarkoittaa? Päivitetty 2019.) Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (1015/2005) 1 luvun 2 § edellyttää, että alaikäisen osallistuessa sovitteluun myös hänen huoltajansa tai muu laillinen edustaja suostuu sovitteluun. Varsinkin lievemmissä rikosasioissa sovittelu voi olla tuomioistuinkäsittelyä parempi vaihtoehto, sillä silloin asiaan liittyvät tunteet, ajatukset ja kysymykset saadaan käytyä läpi yhdessä. Rikosasian osapuolet voivat myös tuntea toisensa entuudestaan, jolloin keskinäinen sovinto ja asian selvittely on usein paras ratkaisu kaikille osapuolille.

Päätös rikoksen soveltuvuudesta sovitteluun on sovittelutoimistolla. Se arvioi jokaisen rikoksen kohdalla yksilöllisesti sen soveltuvuuden sovitteluun. Rikoksen soveltuminen sovitteluun riippuu muun muassa rikoksen tekotavasta, osapuolten välisistä suhteista sekä rikoksen laadusta. Rikoksen sopiminen sovitteluun edellyttää myös, että rikoksesta epäilty tunnustaa rikoksen tapahtumakulkuun liittyvät tosiasiat ja että sovittelu on myös uhrin edun mukaista. (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 1:3 §; Mitä sovittelu tarkoittaa? Päivitetty 2019.)

4.6 Esitutkinnan päättäminen, keskeyttäminen ja rajoittaminen

Esitutkinta voidaan tarpeen vaatiessa päättää, keskeyttää tai rajoittaa. Esitutkinnan aloitettaessa on tehty päätös siitä, että on syytä epäillä jotakin rikosta, minkä selvittämiseksi käynnistetään esitutkinta. Poliisi voi päättää esitutkinnan, jos kyseessä on vähäinen rikosasia, eikä kenelläkään asianosaisella ole vaatimuksia. Tällöin täytyy täytyä seuraavat kolme edellytystä: asianomistajalla ei ole vaatimuksia asiassa, rikos on kokonaisuutena arvostellen vähäinen ja rikoksesta ei ole odotettavissa

sakkoa ankarampaa rangaistusta. Lisäksi esitutkinnan päättäminen poliisin päätöksellä viemättä asiaa syyttäjälle on mahdollista, jos kyseinen asia ei täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä, tapauksessa ei voida nostaa syytettä ketään henkilöä vastaan, tapauksessa ei ole syyteoikeutta tai se on vanhentunut. (ETL 3:9 §; ETL 10:2 §.)

Esitutkintalain (805/2011) 3 luvun 13 §:n mukaan esitutkinta on mahdollista keskeyttää, jos rikoksesta ei epäillä ketään tai asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa. Esitutkinnan keskeyttämisessä täytyy molempien edellä mainittujen seikkojen täytyä. Syyttäjän päätöksellä esitutkinta on mahdollista rajoittaa muutamalla eri perusteella. Prosessuaalinen rajoittaminen tarkoittaa, että kyseessä ei ole rikosta, ei näyttöä, ei syyteoikeutta tai syyteoikeus on vanhentunut. Nämä ovat samoja perusteita, kuin aikaisemmin mainitussa poliisin mahdollisuudessa päättää esitutkinta. Epäselvässä tilanteessa tutkinnanjohtaja tekee syyttäjälle rajoittamisesityksen. (ETL 10:2.2 §; ROL 1:6 §; ROL 1:6a §; RL 8:1 §.)

Harkinnanvarainen rajoittaminen tulee kyseeseen silloin, kun esitutkinnan jatkaminen ei olisi tarkoituksenmukaista, koska syyttäjä jättäisi kuitenkin asiassa syytteen nostamatta. Harkinnanvaraisen rajoittamisen perusteita voi olla esimerkiksi rikoksella saadun hyödyn vähäisyys, tai rikosentekijän nuori ikä. Kustannusperusteisessa rajoittamisessa on kyse siitä, että esitutkinnan kustannukset olisivat selvästi epäsuhteessa tutkittavana olevan rikoksen laatuun, tai siitä määrättävään rangaistukseen nähden. Harkinnanvaraisessa- ja kustannusperusteisessa rajoittamisessa on huomioitava, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista. Esitutkintaa voidaan lisäksi rajoittaa tunnusituksen perusteella, jos rikoksesta epäilty edistää rikoksen selvittämistä tunnustamalla jonkin rikoksen tai joitakin rikoksia. (ETL 3:10.1 §; ROL 1:7 §; ROL 1:8 §.)

5 PAKKOKEINOT

Esitutkintaviranomaisen on hankittava riittävä näyttö syyteharkintaa ja tuomioistuimen käsittelyä varten. Erilaiset pakkokeinot toimivat usein tärkeimpänä keinona tarvittavan näytön saamiseksi. Pakkokeinoille on määriteltynä eri edellytykset, joiden täytyessä pakkokeinoa voidaan käyttää. Edellytysten täytyessä pakkokeinoa on myös yleensä käytettävä, jotta tärkeä todistusaineisto ei pääse katoamaan. (Rantaeskola 2019, 274.)

Pakkokeinojen käytön tavoitteena on rikosprosessin etenemisen häiriötön turvaaminen, rikollisen toiminnan jatkamisen estäminen sekä rikosasian todisteiden talteen ottaminen. Lisäksi pakkokeinojen käytön avulla pyritään muun muassa myös varmistamaan rikoshyödyn poisottaminen rikoksen tekijältä ja varmistamaan rikoksen kohteeksi joutuneen henkilön oikeustilan palauttaminen ennalleen. (Fredman ym. 2020, 680.)

Pakkokeinot koskettavat aina jollakin tapaa niiden kohteeksi joutuneen henkilön perus- ja ihmisoi-
keuksia. Tällaisia perusoikeuksia ovat esimerkiksi oikeus vapauteen ja koskemattomuuteen sekä lii-
kumisvapaus. Pakkokeinojen käytössä pätee sama periaate kuin poliisitoiminnassa muutenkin: tavoit-
teeseen pyritään ensisijaisesti lievempää mahdollista keinoa käyttäen, mutta tarvittaessa turvaudu-
taan fyysiseen paktoon. Pakkokeinoilla voidaan puuttua jonkun henkilön perusoikeuksiin vain siinä
tapauksessa, että puuttuminen on laissa säädetty oikeutetuksi. (Rantaeskola 2019, 274–275.)

5.1 Poliisin rikosperusteinen kiinniotto-oikeus

Poliisimiehellä on rikosperusteinen kiinniotto-oikeus silloin, kun tilanteessa on syytä epäillä rikosta.
Rikosperusteinen kiinniotto-oikeus käsittää monia erilaisia tilanteita. Esitutkintalaki ja pakkokeinolaki
antavat perusteet rikosperusteiselle kiinniotolle. (Kukkonen & Tolvanen 2011, 204.) Seuraavaksi käsi-
tellään rikoksesta epäillyn kannalta oleellimmat poliisin rikosperusteiset kiinniotto-oikeudet.

Pakkokeinolain (PKL, 806/2011) 2 luvun 1 §:n mukaan rikoksen selvittämiseksi poliisimies saa kiin-
niottaa pakenemasta tai verekseltään tavatun rikoksesta epäillyn henkilön. Verekseltään tarkoittaa,
että epäillyn syyllisyydestä ei jää varteenotettavaa epäilyä ja hänet on tavattu tekemästä jotakin ri-
kosta. Vastaavat syyt koskevat myös pakenevan kiinniottoa. Pakeneva tarkoittaa sitä, että henkilö
saadaan yhdistettyä rikokseen näköyhteyden tai selvien jälkien perusteella (Rantaeskola 2019, 288–
289). Poliisin on ilmoitettava kiinnioton peruste henkilölle niin pian, kun se on mahdollista (PKL 2:4 §.)

Esitutkintalain (805/2011) 6 luvun 1 §:n ja 6 luvun 2 §:n mukaan henkilöllä on velvollisuus saapua esi-
tutkintaan, jos voidaan olettaa, että häneltä saadaan asiaa selvittäviä tietoja. Esitutkintaan voidaan
myös noutaa silloin, jos henkilö on saanut jo kutsun saapua esitutkintaan ja ilman hyväksyttävää
syytä hän ei kuitenkaan esitutkintaan saavu. Rikoksesta epäilty voidaan noutaa esitutkintaan myös
ilman kutsua, jos rikoksesta saattaa seurata vankeusrangaistus. Lisäksi on oltava todennäköistä, että
kutsun saatuaan rikoksesta epäilty ei noudata kutsua tai että kutsun saatuaan rikoksesta epäilty to-
dennäköisesti vaikeuttaa esitutkintaa. Tutkinnanjohtajan tehtävänä on päättää noudosta. Poliisin on
ilmoitettava noudon ja kiinnioton peruste kiinniotetulle henkilölle. (ETL 5:2 §.)

Rikoksesta epäilty on voitu etsintäkuuluttaa, jolloin poliisin tehtävänä on suorittaa hänen kiinniottonsa.
Etsintäkuulutuksen taustalla olevia rikosperusteisia tilanteita on useita:

- ETL 6 luvun 2 §:n mukaisesti henkilö on noudettava esitutkintaan.
- Henkilö on otettava kiinni joko pakkokeinolain tai esitutkintalain perusteella (ETL 6:1 §; ETL 6:3 §; PKL 2:1 §).
- PKL 8 luvun 31 §:n perusteella rikoksesta epäilty on tuotava henkilökatsastukseen.

- Rikoksesta epäilty on joko pidätettävä tai vangittava (PKL 2:1 §; PKL 2:1 §; PKL 3:6 §).
- Rikoksesta epäilty on haastettava vastaajaksi tuomioistuimeen (ROL 5:8 §).

Poliisilain (PL, 872/2011) 1 luvun 1 §:n mukaan poliisilla on oikeus myös kiinniottaa henkilö, jos tämä ei anna poliisille oikeaa henkilöllisyyttään sekä pakkokeinolain (806/2011) 2 luvun 1 §:n mukaan oikeus ottaa henkilö kiinni ilman pidättämismääräystä, jos pidättämisen edellytykset voisivat vaarantua. Poliisi saa myös ottaa kiinni rikoksesta epäillyn, jos henkilö on määrätty pidätettäväksi tai vangittavaksi. Tällöin asiasta täytyy olla määräys muun saadun näytön perusteella (PKL 2:1 §).

5.2 Pidättäminen ja yhteydenpidon rajoittaminen

Pidättämisen tarkoituksena on esitutinnan turvaaminen. Pidättämisen edellytykset jaetaan yleisiin edellytyksiin ja erityisiin edellytyksiin. Yleiset edellytykset ovat sellaisia edellytyksiä, joiden on oltava käsillä kaikissa tapauksissa ja erityiset edellytykset puolestaan sellaisia, joita on olemassa useita vaihtoehtoja ja joista ainakin yhden vaihtoehdon tulee täytyä. Pidättämisen yleisiä edellytyksiä on olemassa kaksi; on voitava todennäköisin syin epäillä, että on tehty rikos ja pidätettävä henkilö on syyllistynyt tähän rikokseen. (Fredman ym. 2020, 774.)

Pidättämisen erityiset edellytykset tulevat käytettäväksi, kun yleiset edellytykset ovat täyttyneet. Erityisistä edellytyksistä jonkun seuraavista on täytyttävä, jotta pidättäminen on mahdollista. Erityisiä edellytyksiä ovat:

- Ylitörkeä rikos, jolloin rikoksesta säädetty lievin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta (PKL 2:5 §).
- Pidättämisen perusteena olevasta rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja on syytä epäillä, että rikoksesta epäilty henkilö (PKL 2:5 §);
  - a) karttaa esitutkintaa pakoon lähtemällä tai muulla tavoin karttaa oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa (PKL 2:5 §);
  - b) vaikeuttaa rikosasian selvittämistä todistusaineistoa muuttamalla, hävittämällä, turmelemalla tai kätkemällä tai vaikuttamalla asianomistajaan, todistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa tai (PKL 2:5 §);
  - c) jatkaa rikollista toimintaa (PKL 2:5 §).
- Henkilö on tuntematon ja kieltäytyy antamasta henkilötietojaan tai antaa ne virheellisesti (PKL 2:5 §).

- Henkilöllä ei ole vankinaista asuntoa Suomessa ja hän todennäköisesti karttaisi esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa maasta poistumalla (PKL 2:5 §).

Pidättäminen ei saa olla myöskään kohtuutonta pidätettävälle henkilölle. Rikoksesta epäillyn ikä, terveydentila tai muu henkilökohtainen asia voi vaikuttaa siihen, että pidättämistä on pidettävä kohtuuttomana. Pidättämisestä on ilmoitettava sen kohteelle viipymättä. Pidättämisestä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. (PKL 2:6 §; PKL 2:9 §; PKL 2:10 §.)

Epäillyn yhteydenpitoa muihin henkilöihin voidaan rajoittaa esitutkinnan, syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin aikana. Esitutkinnan aikana rikoksesta epäillyn kiinniottetun, pidätetyn tai tutkintavangin yhteydenpitoa muihin henkilöihin voidaan rajoittaa, jos on syytä epäillä yhteydenpidon vaarantavan esitutkintaa ja yhteydenpito vaarantaisi kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen. Syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin osalta yhteydenpitoa voidaan rajoittaa ainoastaan silloin, jos on perusteltu syy olettaa yhteydenpidon vaarantavan tutkintavankeuden tarkoituksen. (PKL 4:1 §.)

Yhteydenpidon rajoittaminen on tarkasti määritelty. Yhteydenpitoa ei saa rajoittaa enempää, kuin on välttämätöntä esitutkinnan, syyteharkinnan tai oikeudenkäynnin turvaamiseksi. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa tapaamisten, kirjeidenvaihdon tai puhelimen käytön kautta. Yhteydenpitoa avustajaan ei saa rajoittaa. Lähiomaisen kanssa yhteydenpitoa saa rajoittaa vain erityisen painavista syistä. Rajoittamisesta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. (PKL 4:1 §; PKL 4:2 §; PKL 4:4 §.)

5.3 Matkustuskielto

Pakkokeinolain (806/2011) 5:n luvun 1 §n mukaan matkustuskiellon edellytykset ovat hyvin pitkälti samat, kuin pidättämisessäkin ja sitä voidaan käyttää pidättämisen tai vangitsemisen sijasta. Matkustuskiellon tullessa kyseeseen täytyy rikoksesta säädetyn ankarimman rangaistuksen olla vähintään vuosi vankeutta sekä on syytä epäillä, että;

- Rikoksesta epäilty henkilö lähtee pakoon tai pyrkii muuten välttämään esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa;
- Vaikeuttaa rikosasian selvittämistä todistusaineistoa muuttamalla, tarvelemällä, hävittämällä tai kätkemällä todistusaineistoa tai vaikuttamalla rikosasian asianomistajaan, todistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; tai
- Jatkaa rikosten tekemistä.

Tuomioistuin voi määrätä rikoksesta epäillyn henkilön vangitsemisen sijasta myös tehostettuun matkustuskieltoon, jolloin matkustuskieltoa tehostetaan teknisin välinein valvomalla (Fredman ym. 2020,

898). Tehostettu matkustuskielto tulee kyseeseen silloin, jos tuomioistuin katsoo, että matkustuskielto on riittämätön pakkokeino. Matkustuskiellon edellytysten lisäksi täytyy täytyä vielä vangittavaksi vaaditun tai tutkintavangin suostumus tehostettuun matkustuskieltoon sekä sitoutuminen noudattaa matkustuskiellon velvollisuuksia. On myös pidettävä todennäköisenä, että henkilö noudattaa matkustuskiellon velvollisuuksia. (PKL 5:1a §)

Matkustuskielto voidaan toteuttaa yksilöllisesti rikoksesta epäillyn tilanteen edellyttämällä tavalla. Matkustuskieltopäätöksessä voidaan velvoittaa kieltoon määrätty henkilö pysymään tietyllä alueella tai paikkakunnalla, pysymään poissa tietyltä alueelta tai paikkakunnalta, ilmoittautumaan tietyinä aikana poliisille, olemaan tietyinä aikana asunnollaan tai työpaikallaan tai olemaan sairaalassa tai laitoksessa. Lisäksi kieltoon määrätty voidaan velvoittaa luovuttamaan matkustusasiakirjansa poliisille ja olemaan ottamatta yhteyttä tiettyyn henkilöön. (PKL 5:2 §.)

5.4 Vangitseminen ja tutkinta-aresti

Vangitsemisessa edellytykset ovat samat, kun pidättämisessä. Vangitsemisesta päättää tuomioistuin, joka tekee vangitsemispäätöksen tutkinnanjohtajan vangitsemisvaatimuksen pohjalta. Pidätetyn henkilön vangitsemisvaatimus täytyy saattaa tuomioistuimelle viimeistään kolmantena päivänä kiinniottopäivästä ennen kello kahtatoista. (PKL 3:1 §; PKL 3:4 §.)

Pakkokeinolaki säätelee vielä erikseen alle kahdeksantoistavuotiaan henkilön vangitsemista. Alle 18-vuotiasta rikoksesta epäiltyä henkilöä ei saa vangita kuin painavien syiden vuoksi (PKL 2:11 §). Alaikäisen henkilön vangitsemisoikeudenkäynnissä olisi hyvä olla mukana alaikäisen huoltaja tai sosiaaliviranomainen. Heidän tehtävänään vangitsemisoikeudenkäynnissä voidaan pitää sekä alaikäisen tukemista että vangitsemisen edellytysten tarkastamista vangitsemisen kohtuullisuuden kannalta. (HE 222/2010.)

Tutkinta-aresti on vaihtoehtoinen pakkokeino vangitsemisen sijasta. Tutkinta-arestissa henkilö määrätään pysymään asunnossaan tai muussa sovituksessa paikassa vähintään 12 tuntia ja enintään 22 tuntia vuorokaudesta. Tutkinta-arestin lisäksi tuomittu määrätään myös tekniseen valvontaan. (PKL 2:12b §.)

Tutkinta-arestin edellytykset ovat:

- Tuomittu sitoutuu noudattamaan tutkinta-arestin velvollisuuksia sekä suostuu tutkinta-arestin toimeenpanoon (PKL 2:12a §);
- Tuomitun kohdalla voidaan pitää todennäköisenä, että hän noudattaa tutkinta-arestin velvollisuuksia (PKL 2:12a §).

Tuomioistuimen on otettava huomioon harkitessaan tutkinta-arestia tuomitun asunnon soveltuvuus, henkilökohtaiset olosuhteet ja tarpeen liikkua asunnon ulkopuolella (PKL 2:12a §).

5.5 Takavarikko, jäljentäminen ja vakuustakavarikko

Esine, omaisuus, asiakirja tai data on mahdollista takavarikoida, jos sitä voidaan käyttää todisteena rikosasiassa, se on joltakin rikoksella viety tai kohde tuomitaan valtiolle menetettäväksi. Asiakirja tai data on mahdollista myös jäljentää takavarikon sijasta. Kohdetta ei saa pääsääntöisesti kuitenkaan takavarikoida tai jäljentää, jos se sisältää salassapito-oikeuden tai -velvollisuuden mukaista tietoa. (PKL 7:1 §; PKL 7:3 §.)

Takavarikoimisesta tai jäljentämisestä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies tai poliisimies silloin, kun asia ei siedä viivytystä tai asia tai esine tulee ilmi rikoksesta epäillyn kiinniottamisen tai kotietsinnän yhteydessä. Esineen, omaisuuden, asiakirjan tai datan haltuun ottamisesta, takavarikoimisesta tai jäljentämisestä on ilmoitettava viipymättä sille, kenen luona omaisuus on haltuun otettu. Lisäksi takavarikkopöytäkirjan jäljennös on toimitettava viipymättä sille henkilölle, kenen luona omaisuus on haltuun otettu. Takavarikko on kumottava mahdollisimman pian mahdollisen syytteen nostamatta jättämisen jälkeen tai kun takavarikko ei ole enää tarpeellinen. (PKL 7:7 §; PKL 7:8 §; PKL 7:9 §; PKL 7:14 §.)

Vakuustakavarikko tarkoittaa omaisuuden takavarikoimista sakon, asianomistajan vahingonkorvauksen sekä menettämisseuraamusten maksamiseksi. Omaisuutta ei saa ottaa vakuustakavarikkoon enempää, kuin voidaan olettaa maksettavana olevan sakon, korvauksen tai menettämisseuraamuksen olevan. Vakuustakavarikon edellytyksenä on turvata sakon, vahingonkorvauksen, hyvityksen tai valtiolle menetettäväksi tuomitun omaisuuden maksaminen sekä vaara siitä, että rikoksesta epäilty pyrkii välttämään maksamista kätkemällä tai hävittämällä omaisuuttaan, pakenemalla tai muulla vastaavalla tavalla. Lisäksi vakuustakavarikoitavan omaisuuden täytyy kuulua rikoksesta epäillylle henkilölle tai henkilölle, joka voidaan jonkin rikoksen vuoksi tuomita korvaamaan vahinko tai maksamaan menettämisseuraamuksia valtiolle tai maksamaan hyvitystä. (PKL 6:1 §.)

5.6 Etsinnät

Pakkokeinolain mukaiset etsinnät jaetaan yleiseen tai erityiseen kotietsintään sekä paikanetsintään. Yleinen kotietsintä tarkoittaa kotirauhan suojaamassa paikassa suoritettavaa etsintää. Erityinen kotietsintä tarkoittaa etsintää paikassa, jossa etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa, josta henkilöllä on salassapito-oikeus tai -velvollisuus. Paikanetsintä tarkoittaa etsintää, jonka kohteena on kulkuneuvo tai johon ei ole yleistä pääsyä tai yleinen pääsy on rajoitettu. (PKL 8:1 §.) Paikanetsinnässä etsinnässä olevan paikan jakaminen kotietsintään tai paikanetsintään ei ole aina

yksinkertaista. Rakennus tai sen yksittäinen voi toimia joko liiketilana, varastona tai asumiseen käytettynä tilana. Etsintää suorittaessa pitäisi antaa korostetusti suojaa kotirauhan piiriin kuuluville rakennuksille ja paikoille. (HE 222/2010.)

Kotietsinnän edellytykset rikoksesta epäillyn henkilön hallinnassa olevassa paikassa ovat:

- Syy epäillä, että on tehty rikos, jonka ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta tai selvitettävänä ovat yhteisösakon tuomitsemiseen liittyvät asiat (PKL 8:2.1 §).
- Etsinnässä voidaan olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä takavarikoitava esine, omaisuus, asiakirja, jäljennettävä asiakirja, vakuustakavarikkoon määrättävä omaisuus tai muu asia, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä (PKL 8:2.2 §).

Pakkokeinolain (806/2011) 8 luvun 2 §:n mukaan kotietsintä saadaan suorittaa myös muussa kuin rikoksesta epäillyn hallinnassa olevassa paikassa, jos rikos on tehty siellä tai epäilty on otettu siellä kiinni tai muuten voidaan erittäin pätevin perustein olettaa, että etsinnässä löytyy takavarikoitava esine, omaisuus, asiakirja, tieto tai seikka.

Yleinen kotietsintä saadaan suorittaa pakkokeinolain (806/2011) 8 luvun 3 §:n mukaan esitutkintaan noudettavan, kiinni otettavan, pidätettävän tai vangittavan, tuomioistuimeen tuotavan tai tuomioistuimeen vastaajaksi haastettavan tai henkilönkatsastukseen toimitettavan löytämiseksi hänen hallinnsaan olevassa paikassa. Muussa kuin etsittävän henkilön hallinnassa olevassa paikassa yleinen kotietsintä saadaan suorittaa ainoastaan silloin, kun voidaan erittäin pätevin perustein olettaa etsittävän henkilön siellä olevan.

Kotietsinnässä tulee mahdollisuuksien mukaan olla kotietsinnän suorittaman tahon nimeämä todistaja. Henkilölle, jonka luona kotietsintä suoritetaan, on varattava mahdollisuus olla läsnä etsinnän ajan. Kotietsintää ei saa ilman erityistä syytä suorittaa kello 22:n ja kello 7:n välisenä aikana ja se on suoritettava niin, ettei siitä aiheudu enempää haittaa, kun on välttämätöntä. (PKL 8:5 §; PKL 8:6 §.)

Paikanetsinnän edellytykset ovat hyvin samanlaiset kuin kotietsinnänkin. Paikanetsintä saadaan toimittaa takavarikoitavan esineen, omaisuuden, asiakirjan tai tiedon löytämiseksi tai vakuustakavarikkoon määrättävän omaisuuden löytämiseksi. Lisäksi paikanetsintä voidaan suorittaa myös muun seikan löytämiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä. Paikanetsintä voidaan suorittaa myös samoin syin henkilön etsimiseksi, kuin kotietsintäkin. (PKL 8:4 §; PKL 8:2 § 1.mom, PKL 8:3 § 1.mom.)

Laite-etsintä tarkoittaa tekniseen laitteeseen, kuten tietokoneeseen tai telepäätelaitteeseen kohdistuvaa tietosisällön etsintää. Laite-etsinnän edellytykset ovat, että on syytä epäillä tapahtuneen rikoksen,

jonka ankarin rangaistus on enintään kuusi kuukautta vankeutta tai selvitetävänä ovat yhteisöosakon tuomitsemiseen liittyvät asiat. Lisäksi etsinnässä voidaan olettaa löytyvän käsillä olevaan rikokseen liittyvä takavarikoitava tai jäljennettävä asiakirja tai takavarikoitava tieto. (PKL 8:20 §; PKL 8:21 §.)

5.7 Henkilöntarkastus ja -katsastus sekä henkilörekisteröinti

Henkilöntarkastus tarkoittaa henkilön vaatteiden tai mukana olevien tavaroiden tarkastamista. Henkilöntarkastus voidaan tehdä, jos henkilöä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta tai henkilöä on syytä epäillä jostakin listarikoksesta eli lievistä pahoinpitelystä, lievistä vahingonteosta, lievistä petoksesta, lievistä kavalluksesta, lievistä luvattomasta käytöstä, lievistä moottorikulkuneuvon käyttövarkaudesta, lievistä alkoholirikoksesta, näpistyksestä tai murtovälineen hallussapidosta. Lisäksi etsinnän syynä täytyy olla näytön hankkiminen rikosasiassa, eli henkilöltä voidaan olettaa löytyvän tutkittavana olevaa asiaan liittyvä esine, omaisuus, asiakirja, tieto tai seikka. (PKL 8:31 §.)

Henkilönkatsastus tarkoittaa henkilön kehon tarkistamista verinäytteen tai muun näytteen tai muun henkilön kehoon kohdistuvan tutkimuksen tekemiseksi (PKL 8:30 §). Henkilönkatsastus voidaan tehdä, jos käsillä on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta tai kyseessä on rattijuopumus tai huumausaineen käyttörikos. Lisäksi etsinnän syynä täytyy olla näytön hankkiminen rikosasiassa samalla lailla, kun henkilöntarkastuksessa. Etsinnän kohteena olevan henkilön tulee olla todennäköisin syin epäilty rikokseen. Jollei todennäköiset syyt täyty, voidaan epäilty katsastaa ainoastaan silloin, jos voidaan erittäin pätevin syin olettaa löytyvän aikaisemmin mainitussa kohdassa tarkoitettu esine, asiakirja, tieto tai seikka. (PKL 8:32 §.)

Moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajan poliisi voi määrätä kokeeseen, joka tehdään henkilön mahdollisesti käyttävän alkoholin tai muun huumausaineen toteamiseksi. Kokeen suorittamiseksi voidaan tehdä henkilönkatsastus, johon ei tarvita pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä. (PKL 9:2 §.) Pakkokeinolain (806/2011) 9 luvun 3 §:n mukaisesti poliisi saa ottaa rikoksesta epäillystä henkilöstä tunnistamista, rikoksen selvittämistä ja rikosentekijöiden rekisteröintiä varten sormen-, käden- ja jalanjäljet, käsiala-, ääni- ja hajunäytteen, valokuvat sekä henkilötuntemerkkitiedot. Rikoksesta epäillylle voidaan tehdä pakkokeinolain (806/2011) 9 luvun 4 §:n mukainen henkilönkatsastus myös DNA-tunnisteen määrittämistä varten silloin, kun kyseessä on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta.

6 SYYTEHARKINTA JA TUOMIOISTUIMEN KÄSITTELY

Syyteharkinta on esitutkinnan jälkeen seuraava vaihe rikosprosessissa. Syyteharkinnan aikana syyttäjä arvioi sitä, onko asiassa todennäköiset syyt syytteen nostamiseksi tai jääkö näyttö vajaaksi

syytteen nostamista tarvittavaa näyttöä varten. Näytön riittämättömyys on yksi syy tehdä syyttämättä-jättämispäätös. (Rantaeskola 2019, 365.) Syyteharkinta päättyy aina joko syytteen nostamiseen tai syyttämättäjättämispäätökseen.

Ennen esitutkinnan lopettamista ja syyteharkinnan aloittamista on loppulausuntovaihe. Loppulausuntovaiheen tarkoituksena on, että rikosasian asianosainen voi halutessaan antaa lausunnon esitutkinta-aineiston riittävydestä ja näytön arvioinnista sekä muista asioista, joilla on merkitystä asian käsittelyn kannalta. Loppulausuntomenettely tulisi pääsääntöisesti tehdä aina, ellei asian laatu ja laajuus tai asian vähäisyys tai muu vastaava seikka huomioiden loppulausuntomenettely ole asiassa tarpeetonta. Lausunnon antamista varten on varattava sen antajalle tarpeeksi aikaa perehtyä asiaan. (ETL 10:1 §.)

Syyttäjän toiminnan lähtökohtana on niin kutsuttu syytepakko, eli syytteen nostamisvelvollisuus. Syytepakko tarkoittaa, että syyttäjän on nostettava syyte epäilystä rikoksesta, jos kyseinen teko on säädetty laissa rangaistavaksi, syyteoikeus ei ole vanhentunut ja rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi on olemassa todennäköisiä syitä. Näiden kaikkien edellytysten on täytyttävä, jotta syyte voidaan nostaa. Jos jokin edellytyksistä ei toteudu, syyttäjä jättää syytteen nostamatta. Syyttäjän päätyessä syytteen nostamiseen, tulee haastehakemus asianosaisten tietoon. (Rantaeskola 2019, 365.)

Syyttämättäjättämispäätöksen syyttäjä tekee kirjallisen esitutkintamateriaalin perusteella. Syyttäjä tekee syyttämättäjättämispäätöksen itsenäisesti. Syyttämättäjättämispäätöksen voi tehdä, vaikka syytteen nostamisen edellytykset olisivat olemassa. Tällöin tulee olla kyseessä jokin peruste jättää syyte nostamatta esimerkiksi rikoksen vähäisyyden tai jonkin niin kutsutun anteeksiantoperusteen nojalla. Perusteet tähän ovat samat, kuin millä poliisi voi päättää esitutkinnan tai esittää syyttäjälle esitutkintaa rajoitettavaksi. (Rantaeskola 2019, 365.)

Syyttäjän nostaessa rikosasiassa syytteen, on seuraavana vaiheena tuomioistuimen pääkäsittely. Pääkäsittely järjestetään, jos kirjallinen menettely ei tule kyseeseen. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (ROL, 689/1997) 6 luvun 1 §:n mukaisesti tuomioistuimen on selvitettävä vielä ennen pääkäsittelyn aloittamista se, että voidaanko kyseinen asia ottaa käsiteltäväksi tuomioistuimen pääkäsittelyssä.

Tuomioistuimen suullisessa käsittelyssä rikosasia käsitellään oikeudenkäyntisalissa ja paikalla ovat tuomioistuimen jäsenet, rikosasian asianosaiset, heidän mahdolliset avustajansa sekä syyttäjä. Tuomioistuimen jäseniin kuuluvat yksi tai useampi tuomari, mahdolliset lautamiehet sekä sihteeri. Tarvittava todistaja tai todistajat ovat salissa paikalla vain oman todistamisensa ajan. Tuomioistuimen käsittelyn ollessa julkinen, voi paikalla olla myös muita henkilöitä, kuten tiedotusvälineiden edustajia, opiskelijoita tai muuten käsiteltävänä olevasta asiasta kiinnostuneita henkilöitä. (Rantaeskola 2019, 372.)

Laki kärjäoikeuden lautamiehistä (675/2016) 4 § määrittelee lautamiehen henkilöksi, jonka kunnanvaltuusto on valinnut lautamiehen tehtävään toimikauden ajaksi. Lautamies on niin sanottu maallikotuomari, jolla ei ole tuomarin ammattipätevyyttä. Lautamies toimii kärjäoikeudessa kansan valitsema tuomarina, ja lautamiehet osallistuvat rikosasioiden ja maa-oikeusasioiden käsittelyyn. (Kärjäoikeuden lautamies 2015.)

Rikosasian asianosaisen on pääsääntöisesti tultava henkilökohtaisesti rikosasian pääkäsittelyyn tuomioistuimen määräyksestä sakon uhalla. Poikkeuksen tästä muodostaa se, jos tuomioistuin arvioi, että henkilökohtaiselle läsnäololle ei ole tarvetta. (ROL 8:5 §.) Jos asianosainen ei saavu tuomioistuimen käsittelyyn, vaikka hänet on siihen sakon uhalla määrätty, voi kärjäoikeus tehdä poliisille noutopyynnön henkilöstä. Tällöin poliisin on noudettava kuultava joko samaan tai seuraavaan ennalta sovittuun käsittelyyn. Poliisi saa ottaa säilöön tuomioistuimeen tuotavaksi määrätyn henkilön viisi vuorokautta ennen tuomioistuimen käsittelyä. (OK 12:6 §; OK 12:33 §; esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet. 210.)

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997) 6 luvun 2 §:n mukaisesti jo sovittu pääkäsittely täytyy peruuttaa, jos syyttäjä on estynyt tulemaan paikalle, vastaaja on jäänyt pois pääkäsittelystä eikä asiaa voida ratkaista ilman hänen läsnäoloaan, vastaajalle määrätty avustaja ei ole saapunut paikalle eikä vastaajalle saada välittömästi uutta avustajaa tai henkilökohtaisesti kuultava asianomistaja, todistaja tai asiantuntija on estynyt saapumaan käsittelyyn. Pääkäsittely täytyy myös peruuttaa silloin, jos asianosainen haluaa esittää uuden todisteen, johon vastapuolelle on varattava aikaa perehtyä sekä jos on ilmennyt joku muu este asian lopullisesti käsiteltäväksi. Pääkäsittelyn peruuntuessa on tuomioistuimen määrättävä sille uusi käsittelypäivä.

Pääkäsittely etenee aina saman järjestyksen mukaan, vaikkakin tapauksesta riippuen jokin kohta voi jäädä välistä. Pääkäsittely alkaa aina syyttäjän ja asianomistajan esittämillä vaatimuksilla ja niiden perusteilla. Seuraavaksi vastaaja esittää lyhyesti oman kantansa syyttäjän ja asianomistajan esittämiin vaatimuksiin, jonka jälkeen syyttäjä ja asianomistaja perustelevat kantansa tarkemmin. Näiden perusteluiden jälkeen vastaajalle on varattu tilaisuus lausua haluamansa vastapuolen perustelujen johdosta. Perusteluiden jälkeen tuomioistuimen on otettava vastaan asiaan liittyvä todistelu, jonka jälkeen on asianosaisten loppulausuntojen aika. Loppulausuntojen aikana asianosaiset voivat esittää oman käsityksensä rikoksen seuraamuksista ja vastaajan syyllisyydestä. (ROL 6:7 §.)

7 RANGAISTUKSEN MÄÄRÄÄMINEN JA TÄYTÄNTÖÖNPANO

Rangaistusta määrättäessä otetaan huomioon muun muassa rikoksen olosuhteet, rikosnimike, teko-tapa, rikosentekijän ikä ja tekijän aiempien tuomioiden määrä. Rikoslaisissa on määrätty erilaisista

rangaistuksen koventamis-, lieventämis- ja kohtuullisuusperusteista. Lisäksi on säädetty siitä, milloin rangaistuksen määräämisessä käytetään lievennettyä rangaistusasteikkoa.

Koventamisperusteiksi on määritelty rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus ja toimiminen osana järjestäytyntä rikollisryhmää, rikoksen tekeminen palkkiota vastaan ja rikoksen tekijän aiempi rikollisuus. Myös rikoksen tekeminen rasistisista syistä katsotaan rangaistuksen koventamisperusteiksi. Rikoksen tekijän aiempi rikollisuus on koventamisperusteena silloin, jos aiempi rikollisuus ja uusi rikos ovat samankaltaisia tai muuten osoittavat tekijän piittaamattomuutta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan. (RL 6:5 §.)

Rangaistuksen lieventämisperusteita ovat tekijään kohdistunut ja rikoksen tekemiseen vaikuttanut huomattava uhka tai painostus, tekijän ja asianomistajan välinen sovinto tai tekijän halu edistää rikoksen selvittämistä sekä jokin seikka, joka on ollut omiaan heikentämään rikoksen tekijän kykyä noudattaa lakia. Rikoksen kohtuullistamisperusteena, eli rangaistusta lieventävinä seikkoina äskeisten lisäksi, on rikoksen tekijälle rikoksesta aiheutunut tai tuomiosta aiheutuva muu negatiivinen seuraus, tekijän henkilökohtaiset olot, kuten heikko terveydentila tai korkea ikä sekä huomattavan pitkä aika rikoksen tekemisestä. Kohtuullistamisperusteet tulevat kyseeseen silloin, jos näiden äsken mainittujen syiden vuoksi rangaistus johtaisi kohtuuttomaan tai epätavanomaisen haitalliseen lopputulokseen rikoksen tekijän kannalta. (RL 6:6 §; RL 6:7 §.)

Rangaistus määrätään lievennettyä rangaistusasteikkoa noudattaen silloin, jos tekijä on ollut alle 18-vuotias rikoksen tehdessään, rikos on jäänyt yrityksen asteelle, tekijä tuomitaan avunannosta tai rikoksen teko-olosuhteet muistuttavat läheisesti vastuuvapausperusteita tai lievennetyn rangaistusasteikon käyttöön on muita erityisiä perusteltuja syitä. Tekijän ollessa alle 18-vuotias voidaan hänelle tuomita enintään kolmasosa kyseisestä rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä. Alaikäiselle rikosentekijälle voidaan vähintään tuomita kyseisestä rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärän. Elinkautisen vankeusrangaistuksen kohdalla voidaan alle 18-vuotiaalle tuomita elinkautisen sijasta korkeintaan kaksitoista vuotta vankeutta ja vähimmillään kaksi vuotta vankeutta. (RL 6:8 §.)

Rikoslain (39/1889) 6 luvun 12 §:n mukaisesti rangaistukseen voidaan myös jättää kokonaan tuomitsematta, jos rikosta on sen haittaan tai tekijän syyllisyyteen nähden pidettävä kokonaisuutena arvoellen vähäisenä, rikosentekijä on teon tehdessään ollut alle 18-vuotias ja teon voidaan katsoa johtuneen ymmärtämättömyydestä tai rikos on erityisistä syistä anteeksiannettavaan tekoon rinnastettava. Tuomitsematta voidaan jättää myös, jos rangaistusta voidaan pitää kohtuuttomana tai tarkoituksettomana tai useamman rikoksen kokonaisuudessa rikos ei vaikuttaisi olennaisesti kokonaisrangaistuksen määrään. (RL 6:12 §.)

Rangaistuksen täytäntöönpano on aina rikosprosessin viimeinen vaihe. Rikoksesta saatavia rangaistuksia ovat sakko ja sakon muuntorangaistus, yhdyskuntapalvelu, nuorisorangaistus, valvontarangaistus sekä ehdoton ja ehdollinen vankeusrangaistus. (Tapani & Tolvanen 2016, 221.)

7.1 Vahingonkorvaukset ja rikosrekisteri

Syyttäjän tehtävänä on ajaa rikosasiaan kuuluvat yksityisoikeudelliset vaatimukset, joihin kuuluvat myös vahingonkorvausasiat (ETL 1:2 §). Vahingonkorvauslain (VahL, 412/1974) 2 luvun 1 § velvoittaa henkilön korvaamaan vahingon, jonka hän on tahallisesti tai tuottamuksellisesti toiselle henkilölle aiheuttanut. Alaikäinen on myös vahingonkorvausvastuussa aiheuttamastaan vahingosta. Alaikäisen kohdalla huomioon otetaan hänen ikänsä ja kehitystasonsa sekä teon laatu ja vahingon aiheuttaneen ja kärsineen henkilön varallisuus. Korvattava summa katsotaan kohtuulliseksi nämä asiat huomioon ottaen. (VahL 2:2 §.)

Rikoksen johdosta saatavat vahingonkorvaukset jaetaan henkilövahinkoihin ja esinevahinkoihin sekä kärsimyskorvauksiin. Henkilövahingon kärsineellä on mahdollisuus saada korvausta ansionmenetyksestä, kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta ja asiaan liittyvistä tarpeellisista sairaanhoitokuluista sekä muista asiaan liittyvistä tarpeellisista kuluista. (VahL 5:2 §.) Valtioneuvoston julkaisemassa henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia on lueteltuna erilaiset vammat ja niiden tavalliset korvaussummat (Henkilövahinkoasian neuvottelukunnan suosituksia 2020).

Ansionmenetyksessä korvauksen määrä katsotaan lähtökohtaisesti sen hetken arviona ansionmenetyksestä, jonka vahinkoa kokenut olisi ilman vahinkotapahtumaa saanut (VahL 2:2a §). Kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta katsotaan kohtuullinen korvaus huomioon ottaen vahingon laatu, vaikeusaste, kesto sekä henkilövahingon edellyttämä hoito ja hoidon kesto. Pysyvän haitan osalta huomioidaan henkilövahingon laatu ja vaikeusaste sekä henkilövahingon saaneen henkilön ikä. (VahL 2:2c §.) Henkilövahingon kärsineen henkilön lisäksi myös hänen vanhemmillaan, lapsilla tai aviopuolisolla tai muulla erityisen läheisellä henkilöllä on oikeus korvaukseen kuluista ja ansionmenetyksistä, joita heille on vahinkoa kärsineen henkilön hoitamisesta aiheutunut (VahL 2:2d §). Lähiomaisilla on myös oikeus korvauksiin kuluista, jotka heille ovat tulleet surman saaneen läheisensä hautamisesta (VahL 2:3 §). Surmansa saaneen henkilön vanhemmilla, lapsilla ja aviopuolisolla on oikeus saada korvausta kärsimyksestä, jota kuolemantapaus on heille aiheuttanut, jos kuolema on aiheutettu tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella. Samoin lähiomaisilla on oikeus myös ansionmenetyksen ja asiaan liittyvien sairaanhoitokulujen sekä muiden tarpeellisten kulujen korvaamiseen. (VahL 2:4a §; vahL 2:4b §.)

Vahingonkorvauslain (412/1974) luvun 2 5 §:n mukaan esinevahinkona korvataan rikkoutuneen esineen korjauskustannukset, vahingosta aiheutuneet muut kulut, esineen arvonalennus tai käyttökelvottomaksi menneen esineen arvo sekä näiden lisäksi myös tulojen ja elatuksen määrän vähentyminen. Loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä on oikeus saada korvausta henkilöllä, jonka vapautta, kunniaa, rauhaa tai yksityiselämää on loukattu laissa rangaistavasi säädettyllä teolla sekä jota on syrjitty laissa rangaistavaksi säädettyllä teolla. Oikeus korvaukseen on myös sillä, jonka henkilökohtaista koskemattomuutta on vakavasti loukattu sekä henkilöllä, jonka ihmisarvoa on vakavasti loukattu muulla tavoin. (VahL 2:6 §.)

Ansionmenetyksestä maksettava korvaus määrätään maksettavaksi toistuvina maksuina. Korvaus voidaan tuomita maksamaan myös kertakorvauksena, jos se on mahdollista korvausvelvollisen varallisuus huomioon ottaen. Kertakorvauksena maksetaan myös korvaus kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä tai pysyvästä haitasta. Korvaus on myös mahdollista määrätä maksettavaksi myös toistuvina maksuina, jos se on tarpeen korvausvelvollisen varallisuus huomioon ottaen. Kärsimyksestä maksettava korvaus on aina kertakorvaus. (VahL 2:7 §.)

Rikosrekisterilaisissa (770/1993) säädetään rikosrekisteristä. Oikeusrekisterikeskus toimii rikosrekisterin rekisterinpitäjänä ja rikosrekisteriin kerätään tietoja rikosoikeudellisten seuraamusten määräämistä ja tuomion täytäntöönpanoa varten. Rikosoikeudellisten syiden lisäksi rekisterin tietoja voidaan luovuttaa myös silloin, jos on tarpeen selvittää henkilön soveltuvuutta tai luotettavuutta. (Rikosrekisterilaki 1 §.)

Rikosrekisteriin tulee merkintä silloin, jos henkilö on syyllistynyt rikokseen, josta on saanut rangaistukseksi ehdotonta tai ehdollista vankeutta, yhdyskuntapalvelua, valvontarangaistusta, nuorisorangaistusta tai nuorisorangaistuksen sijasta sakkoa. Rikosrekisteriin kerätään rikoksen tekijän henkilötiedot, rikos ja sen rangaistus sekä rangaistuksen päättymisajankohta. Rikosrekisteri on salassa pidettävä. Rekisterin tiedot voidaan kuitenkin luovuttaa muun muassa tuomioistuimelle, esitutkintaviranomaiselle, syyttäjälle, rikosseuraamuslaitokselle ja terveyden- ja hyvinvoinninlaitokselle (Rikosrekisterilaki 2 § - 4 §.)

Rikosrekisterimerkintöjen poisto rekisteristä riippuu rikoksesta saatavasta rangaistuksesta. 5 vuoden kuluttua lainvoimaisesta tuomion antopäivästä henkilön rekisteritiedot poistetaan silloin, jos kyseessä on ehdollinen vankeus, yhdyskuntapalvelu tai valvonta, nuorisorangaistus ja sen sijaan tuomitusta sakosta, viraltapanosta sekä yhteisösakosta. 10 vuoden kuluttua lainvoimaisesta tuomion antopäivästä henkilön rekisteritiedot poistetaan puolestaan silloin, kun kyseessä on korkeintaan kahden vuoden ehdoton vankeusrangaistus tai yhdyskuntapalvelu, joka on tuomittu ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta. 20 vuoden kuluttua poistetaan puolestaan syntyneenä tuomitsematta jättäminen sekä yli kahden vuoden ja korkeintaan viiden vuoden vankeusrangaistukset. Kaikki

rikosrekisterin tiedot poistetaan myös silloin, jos henkilö on kuollut tai täyttänyt 90 vuotta. Henkilön syyllistyessä uuteen rikokseen vielä aikaisempien rikosrekisterimerkintöjen ollessa voimassa, niin kaikki rekisterimerkinnät säilyvät siihen asti, kunnes viimeisimpänä poistuvan rikostuomion poisto-aika on tullut. (Rikosrekisterilaki 10 §.)

Rikosrekisterillä voi olla vaikutusta esimerkiksi armeijassa, työelämässä tai koulutukseen hakeutumisessa. Rikosrekisteri tai ote rikosrekisteristä täytyy toimittaa useaan turvallisuusalan koulutukseen haiketuessa tai esimerkiksi silloin, jos haluaa työskennellä lasten parissa. Rikosrekisteriotteen voi tilata Oikeusrekisterikeskukselta. (Rikostaustaotteen tilaaminen netistä 2020.)

7.2 Sakkorangaistus

Sakkorangaistus tuomitaan päiväsakkoina. Sakkoja voidaan tuomita enintään 120 päiväsakkoa ja minimissään vähintään yksi päiväsakko. Rikoksen törkeys määrittää päiväsakkojen lukumäärän. Tuomitun henkilön maksukyky määrittää yksittäisen päiväsakon määrän. Sakkorangaistus voidaan muuttaa vankeusrangaistukseksi silloin, jos tuomittu ei ole sakkoa maksanut. Tällöin asiassa järjestetään uusi erillinen oikeudenkäynti. Muuntorangaistus, eli sakon muuttaminen vankeudeksi, on korkeintaan 40 päivää ja vähintään neljä päivää vankeutta. Yksi vankeuspäivä vastaa kolmea päiväsakkoa. (Sakko 2019.)

7.3 Nuorisorangaistus ja yhdyskuntapalvelu

Nuorisorangaistus on erityinen rangaistusmuoto nuorille rikoksenteijöille ja siihen voidaan tuomita nuori, joka on teon tekohetkellä ollut 15–17-vuotias. Nuorisorangaistusta voidaan tuomita neljästä kuukaudesta enintään yhteen vuoteen vankeutta. Nuorisorangaistus pitää sisällään muun muassa tukea ja ohjausta, valvontatapaamisia sekä nuoren sosiaalista toimintakykyä kehittäviä tehtäviä. Nuorisorangaistus voi sisältää myös valvottua työelämään tutustumista. Nuorisorangaistukseen kuuluvia tehtäviä tai tilaisuuksia saa olla viikossa korkeintaan kahdeksan tuntia. (Laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta 400/2015 11:64 §.)

Rikoksenteijä voidaan tuomita yhdyskuntapalveluun ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta silloin, kun ehdottoman vankeusrangaistuksen pituus on korkeintaan kahdeksan kuukautta. Yhdyskuntapalvelun edellytyksenä on lisäksi rikoksenteijän suostumus yhdyskuntapalveluun sekä olettaimus siitä, että rikoksenteijä voi suoriutua yhdyskuntapalvelusta. (RL 6:11 §; Tapani & Tolvanen 2016, 160.) Aiemmat rikostuomiot ja –rangaistukset vaikuttavat myös yhdyskuntapalveluun tuomitsemisessa. Harkittaessa aikaisempien tuomioiden merkitystä yhdyskuntapalveluun tuomitsemisessa on huomioitava rikoksenteijän ikä. Yhdyskuntapalvelua puoltavana perusteena toimii se, että rikos on tehty tekijän ollessa alle 21-vuotias. (RL 6:11 §.)

7.4 Vankeusrangaistus

Vankeusrangaistus voidaan tuomita joko ehdottomana vankeutena tai ehdollisena vankeutena. Ehdoton vankeusrangaistus tarkoittaa rangaistuksen suorittamista vankilassa ja se voidaan tuomita määräaikaisena tai elinkautisena. Minimiaika määräaikaiseksi tuomitussa vankeusrangaistuksessa on 14 päivää ja maksimissaan 12 vuotta. Pääsääntöisesti ehdonlaiseen pääsee silloin, kun määräaikaisesta vankeudesta on suoritettu kaksi kolmasosaa. Elinkautisesta vankeusrangaistuksesta puolestaan voi vapautua aikaisintaan 12 vuoden vankilassa olon jälkeen. Rikoksenteikijän ollessa alle 21-vuotias rikoksen tekohetkellä, voidaan elinkautiseen tuomittu vanki päästää ehdonlaiseen vapautteen aikaisintaan 10 vuoden kuluttua vankeuden täytäntöönpanosta. Alle 18-vuotiaan saa tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen vain painavista syistä. (RL 2c §; Vankeus 2020.)

Ehdollinen vankeus tulee kyseeseen mahdolliseksi rangaistukseksi silloin, kun vankeusrangaistus on maksimissaan kaksi vuotta. Ehdollisen vankeuden koeaika on minimissään vuosi ja maksimissaan kolme vuotta. Ehdollisen vankeusrangaistuksen lisäksi voidaan tuomita sakkoa, yhdyskuntapalvelua tai rikosseuraamuslaitoksen järjestämää valvontaa. (RL 2b §; Vankeus 2020.)

Nuori rikoksenteikijä voidaan tuomita ehdollisen vankeuden valvontaan, jos valvonnalla on mahdollisuus ehkäistä nuoren tekemiä uusia rikoksia sekä tukea nuoren sosiaalista selviytymistä. Nuoresta tehdään seuraamusselvitys, jossa selvitetään nuoren elämäntilanne ja otetaan kantaa tarvittavaan valvontaan ehdollisen vankeusrangaistuksen lisäksi. Valvonnan alussa kartoitetaan nuoren elämäntilannetta ja siihen kuuluvia haasteita ja voimavaroja. Yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma tehdään nuoren kanssa yhteistyössä kartoituksen jälkeen. Valvontaan voi sisältyä erilaisia ryhmiä, kursseja, yhteistyöhankkeita, keskusteluita sekä yhteistyötä eri viranomaistahojen ja nuoren läheisten kanssa. (Nuoren ehdollisen vankeuden valvonta 2020.)

8 VIRANOMAISSYHTEISTYÖ

Viranomaisyhteistyön tärkeys korostuu nuoren rikoksesta epäillyn henkilön kohdalla. Nuoren kohdalla olisi tärkeää, että rikollinen toiminta saataisiin katkaistua mahdollisimman nopeasti. (Kaartinen & Muurman 2014.) Rikollisen toiminnan katkaisemiseksi on tunnistettava ne yksilölliset tekijät, jotka ajavat juuri tämän nuoren rikolliseen toimintaan. Tällaisia tekijöitä voivat olla esimerkiksi kaveripiiri, perheolot, mielenterveysongelmat, syrjäytyminen tai liiallinen päihteiden käyttö.

Poliisilla, kuten myös muilla viranomaisilla, on lastensuojelulain (Lastensuojelul., 417/2007) 5 luvun 25 §:n mukaisesti ilmoitusvelvollisuus sosiaalitoimelle lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, oma käyttäytyminen tai kehitystä vaarantavat olosuhteet edellyttävät mahdollista lastensuojelutarpeen selvittämistä. Lastensuojelulaissa lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä

(LastensuojeluL 1:6 §.) Nuoren rikosentekijän kohdalla tulee usein lastensuojeluilmoituksen perusteeksi nuoren oma käyttäytyminen. Käytännössä poliisi tekee aina lastensuojeluilmoituksen, kun epäillään alaikäistä nuorta jostakin rikoksesta.

Poliisi ja sosiaaliviranomaiset tekevät siis melko tiivistä yhteistyötä nuoren rikoskierteen katkaisemiseksi. Nuoren käyttäytymisen muuttumiseksi tarvitaan kuitenkin myös huoltajien ja viranomaisten välistä yhteistyötä sekä huoltajien halua tukea ja auttaa nuorta pois rikoskierteestä. Huoltajien ja viranomaisten yhteistyöllä ja nopealla puuttumisella voi olla tehokas vaikutus nuoren ajatteluun ja käyttäytymiseen. Huoltajien asettuessa puolustamaan lastaan ja samalla mahdollisesti asettuessaan viranomaisia vastaan, voi nuori saada huoltajilta väärää mallia, jolloin viranomaisten tekemillä toimenpiteillä ei ole tarpeeksi suurta vaikutusta nuoren käyttäytymisen muuttamiseksi. (Kaartinen & Muurman 2014.)

Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä (633/2010) 3 § määrää, että esitutkintaviranomaisen on ilmoitettava 14 vuorokauden kuluessa nuorta koskevan esitutkinnan valmistumisesta syyttäjälle, sosiaaliviranomaiselle sekä Rikosseuraamuslaitokselle. Ilmoitusta ei tarvitse tehdä, jos esitutkinta on lopetettu eikä sitä viedä asiaa syyttäjälle tai poliisi antaa asiassa sakon tai rikesakon. Lisäksi ilmoitusvelvollisuudesta voidaan poiketa tutkinnanjohtajan määräyksestä, jos tutkittavana olevaan asiaan liittyy salaisia pakkokeinoja ja on erityisen painava syy epäillä tutkinnan vaarantuvan, jos nuori saisi salaisiin pakkokeinoihin liittyviä tietoja tietoonsa. Saatuaan tiedon asiasta, on syyttäjän 14 vuorokauden kuluessa pyydettävä Rikosseuraamuslaitosta laatimaan seuraamusselvitys, jos rikoksesta on odotettavissa sakkoa ankarampi rangaistus. Pyyntöä ei tarvitse tehdä, jos seuraamusselvityksen tekemättä jättäminen on perusteltua kyseisessä tapauksessa. (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 4 §.)

Rikosseuraamuslaitos vastaa seuraamusselvityksen tekemisestä ja sen on 30 vuorokauden kuluessa syyttäjän pyynnöstä toteutettava seuraamusselvitys. Selvityksen tekemiseen kuuluu arvio siitä, miten seuraamusvalinnalla ja seuraamuksen täytäntöönpanolla voidaan vahvistaa rikoksesta epäillyn nuoren sosiaalisia taitoja ja suhteita sekä ennalta estää nuoren syyllistymistä uusiin rikoksiin. Arvion tekemiseksi Rikosseuraamuslaitos toimii yhteistyössä sosiaaliviranomaisten kanssa ja kerää näin tietoa nuoren elinolosuhteista, päihteiden käytöstä, mielenterveyden ongelmista, palveluiden ja tarpeiden tukitoimista ja muista asioista, jotka vaikuttavat nuoren rikosten tekemiseen. Tarvittaessa Rikosseuraamuslaitos hankkii tietoa nuoresta myös muilta viranomaisilta ja muilta tahoilta, jotka nuoren kanssa ovat tekemisissä. (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 5 §.)

Suomessa toimii nykyään useita eri toimintamalleja ja eri hankkeita, joiden tavoitteena on pyrkiä vähentämään nuorten rikoskäyttäytymistä. Osa hankkeista on valtakunnallisia ja osa puolestaan toimii tietyllä alueella. Ankkuri-malli on laajalle levinnyt, valtakunnallinen toimintamalli, joka on syntynyt

viranomaisten kokemasta tarpeesta ja aloitteesta. Aluksi Ankkuri-projekti toimi vuosien 2004–2006 ajan Hämeenlinnan seudulla. Projektin tarkoituksena oli, että eri viranomaisten paikallisella yhteistyöllä pystyttäisiin tehostamaan viranomaistoimintaa ja puuttumaan oirehtivien nuorten asioihin. Projektin tulokset kannustivat jatkamaan toimintaa ja nykyään Ankkuritoiminta on levinnyt Suomessa usealle paikkakunnalle. (Ankkuri. Luettu 18.9.2021.)

Nykyiseen ankkuritoimintaan kuuluvien viranomaisten kokoonpano vaihtelee paikkakunnittain. Toiminnassa voi olla mukana esimerkiksi poliisi, nuorisotyöntekijöitä, sairaanhoitajia ja sosiaalityöntekijöitä. (Sisäasiainministeriö 2013, 14–15.) Ankkuritoiminnan tavoitteena on puuttua jo varhaisessa vaiheessa noin 15–20-vuotiaiden nuorten rikolliseen käyttäytymiseen, perhe- ja lähisuhdeväkivaltaan sekä selvittää nuoren elämäntilannetta kokonaisvaltaisesti ja ohjata nuorta avun piiriin. (Sisäasiainministeriö 2013, 12–13.)

Ankkuritoiminnan lisäksi Suomessa on meneillään useita hankkeita, joiden tarkoituksena on puuttua nuorten rikolliseen oirehdintaan ja pyrkiä vähentämään nuorten rikollista käyttäytymistä. Oulun kaupunki on kehittänyt Oikeusministeriön avulla NURRI- hankkeen, jonka tarkoituksena on 12–29- vuotiaiden useisiin tai vakaviin rikokseen syyllistyneiden nuorten rikollisen käyttäytymisen loppuminen. NURRI- hankkeessa tuetaan nuoren itsensä lisäksi myös hänen perhettään moniammatillisen tiimityöskentelyn kautta. NURRI- hankkeessa mukana ovat poliisi, rikosseuraamustyöntekijä, sosiaalityöntekijä, nuorisotyöntekijä sekä psykiatrinen sairaanhoitaja. (Holopainen 2020.)

RIKO-hanke eli rikoksella oireilevien nuorten hanke on Rovaniemen kaupungin, rikosseuraamuslaitoksen, Aseman lapsien, Oikeusministeriön ja poliisin yhteistyöhanke, jolla pyritään tukemaan alle 25-vuotiaita rikoksella oireilevia nuoria. RIKO- hankkeen työskentely tapahtuu nuoren ehdoilla ja voi sisältää esimerkiksi apua ja tukea koulunkäynnissä, sosiaalisten suhteiden tukemisessa, työ- tai koulu- paikan löytämisessä tai rikoksettoman ja päihteettömän elämän tukemisessa. (RIKO-hanke. Luettu 22.9.2021.)

9 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS JA OMA ARVIOINTI

Aloitin opinnäytetyön tekemisen maaliskuussa 2021. Tarkoitukseni oli aloittaa hyvissä ajoin ja tehdä opinnäytetyötä tasaisesti läpi kevään ja kesän siten, että opinnäytetyö olisi vuoden 2021 loppussa valmis. Keräsin aluksi laajasti teoriatietoa opinnäytetyön pohjalle. Perehdyin aiheen uutisointiin, mietin omia kokemuksiani työharjoittelusta sekä selvitin ja perehdyin muihin aiheesta tehtyihin opinnäytetöihin. Huomasin, että opinnäytetöitä oli tehty muutamia rikosprosessin asianomistajan näkökulmasta tai tarkemmin jonkin rikoslajin uhrin näkökulmasta, kuten väkivaltarikoksen tai seksuaalirikoksen uhrin kannalta. Yhtään rikoksesta epäillyn näkökulmasta tehtyä opinnäytetyötä en löytänyt. Eri järjestöjen sekä kuntien ja kaupunkien sivuilta löytyi kyllä tietoa rikoskierteen katkaisuun,

rikosprosessiin, päihde- ja mielenterveysongelmiin, väkivaltaisen käytöksen vähentämiseen ja syrjäytymisen estämiseen. Rikoksesta epäillyn oikeudet löytyvät myös monesta paikasta. Ongelma tässä mielestäni on se, ettei näitä asioita ole koottu mihinkään yhteen paikkaan, jolloin tiedon etsiminen voi olla vaikeaa.

Opinnäytetöiden puuttumisen, tiedon irrallisuuden, omien kokemusten sekä viimeaikaisten nuorten väkivallantekojen uutisoinnin vuoksi päätin tehdä opinnäytetyön rikoksesta epäillyn oikeuksista. Halusin tarkentaa ja rajata aihetta vielä niin, että suuntaan sen 15–17-vuotiaisiin nuoriin. Halusin ottaa opinnäytetyöhön nuoren vanhempien tai huoltajien näkökulman, sillä heillä on kuitenkin nuoren ohella päätösvalta vielä hänen asioistaan ja tuntuu, että vanhemmat tarvitsevat enemmän tietoa ja apua nuoren ongelmien selvittämiseen. Alaikäisen nuoren vanhemmilla tai huoltajilla on rooli myös esitutkinnassa ja koko rikosprosessissa ja oma käsitykseni on se, että nuoret sekä vanhemmat eivät aina oikein hahmota esitutkintaa ja rikosprosessia sekä heidän roolejaan siinä.

Aiheen miettimisen ja rajauksen jälkeen aloitin itse kirjoittamisprosessin. Hahmottelin työhön ensimmäisenä suuntaviivoja, joiden kautta työn tekeminen etenee loogisesti ja pysyn aiheessa mahdollisimman hyvin. Kirjoitin aluksi valmiita otsikoita, joista tarkensin vielä pienempiä alaotsikoita. Aloitin kirjoittamisen luvusta kaksi, eli aiheen valinnasta ja rajauksesta sekä opinnäytetyön tarkoituksesta ja tavoitteista. Alussa myös hahmottelin johdantoa. Koen itse, että luvusta kaksi aloittamalla saa kirjoitettua myös itselleen auki asioita, joita opinnäytetyössä aikoo käsitellä. Tämä helpottaa teoriapohjan etsimistä, keräämistä ja sen kirjoittamista.

Teoriapohjaa työhön keräsin alan kirjallisuudesta sekä tutustumalla esitutkintaan, rikosprosessiin ja alaikäisiin koskeviin lakeihin. Keräsin tärkeimpiä asioita itselleni ylös muistiinpanoihin, jolloin oikean tiedon löytyminen on sujuvaa sitä tarvittaessa. Suhtauduin lähteisiin kriittisesti ja pyrin löytämään toisijaisten lähteiden takana olevat ensisijaiset lähteet. Varmistin tiedon oikeellisuuden aina ajankohtaisesta ja voimassa olevasta laista.

Luvun kaksi jälkeen etenin kirjoittamisprosessissa melko lailla lukujen tuomassa järjestyksessä. Kirjoitin opinnäytetyötä usein, mutta melko lyhyitä pätkiä kerrallaan. Näin tekemällä pystyin keskittymään kirjoittamiseen parhaiten sekä työskentely oli tehokasta. En kokenut teoriapohjan kirjoittamista työllään, kun työ eteni pienissä pätkissä.

Teoriaosuuden ollessa mielestäni lähes valmis ryhdyin kirjoittamaan varsinaista opasta huoltajille. Halusin tehdä oppaan omana erillisenä tuotoksena, joten päädyin siihen, että opas tulee erillisenä liitteenä omalle tiedostolle. Oppaan kirjoittamisessa päätavoitteenani oli tehdä oppaasta selkeä ja helpolukuinen. Pyrin suunnittelemaan oppaan rakenteen sellaiseksi, että se etenisi mahdollisimman loogisesti. Oppaasta olisi mahdollista saada erittäin pitkä ja kattava, mutta halusin tarkoituksella rajata

oppaan sisällön ainoastaan mielestäni kaikista tärkeimpiin ja oleellisimpiin asioihin. Oppaan sisällöksi valikoitui esitutinnan kulku pääpiirteittäin, muistilista avuksi kuulustelua varten, puhevallan käyttö, tietoa oikeudenkäynnin kuluista sekä lista palveluista, joista saa tukea rikoksesta epäillylle nuorelle ja hänen huoltajalleen.

Oppaan ensimmäisen version valmistuttua tarkastelin opasta kriittisesti, perehdyin erilaisiin oppaisiin ja pyysin palautetta sekä ohjaavalta opettajalta, että myös omilta läheisiltäni. Näiden toimenpiteiden jälkeen lisäsin tein oppaan vielä uudestaan, jolloin se tiivistyi kahden sivun mittaiseksi. Halusin oppaasta sellaisen, että sen voi tulostaa yhdelle sivulle. Oppaan lopulliseksi muodoksi muodostui siis taitettava, kaksipuolinen ja yksisivuinen opas. Opas on tehty tulostettavaan ja lopulta taiteltavaan muotoon. Oppaan lisäksi opinnäytetyöhön kuuluu liite 2, joka pitää sisällään oppaan tulostusohjeen.

Kaikkea poliisitoimintaa ohjaa niin kutsuttu poliisin eettinen koodisto. Eettinen koodisto määrittelee muun muassa, että poliisin toiminnalle on löydettävä peruste laista sekä poliisin on toimittava yhdenvertaisesti ja oikeudenmukaisesti (eettinen koodisto, luettu 6.10.2021). Opinnäytetyöni on osa Poliisi-ammattikorkeakoulun AMK-tutkintoa, joten pidän itsestään selvänä sitä, että poliisin eettinen koodisto ohjaa myös omalta osaltaan opinnäytetyötäni. Työni teoriapohja pohjautuu tiukasti ajantasaiseen lakiin. Rikoksesta epäillyllä henkilöllä täytyy olla yhdenmukainen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, kuin asianomistajallakin. Tämä oikeus on toiminut tärkeänä asiana motivaationa opinnäytetyön tekemiseen nimenomaan rikoksesta epäillyn henkilön kannalta.

Opinnäytetyön tekemistä ohjaa myös aina eettiset periaatteet. Suoraan toisen kirjoittaman tekstin kopiointi ilman asianmukaisia lähdeviitteitä, eli plagiointi, on ehdottomasti kiellettyä (Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset, 6, 11. Luettu 6.10.2021). Opinnäytetyöni teoriaosuus on pitkälti lakitekstiä, jota kirjoittaessani olen huomionnut asianmukaiset lähdeviitteet sekä kirjoittanut tekstiä omin sanoin niin, että asiasisältö säilyy kuitenkin ennallaan.

Opinnäytetyön aihe on tuntunut itselle tärkeältä koko opinnäytetyön prosessin ajan ja nyt työn lähes tehtyäni olen edelleen sitä mieltä, että aihe on ajankohtainen ja sille on tarvetta. Olen saanut jo kyselyitä siitä, että mistä opinnäytetyöni lopputuloksena valmistuneen oppaan voi lukea ja mahdollisesti jakaa eteenpäin huoltajille. Nämä kyselyt vahvistavat edelleen uskoani siihen, että opinnäytetyö tulee tarpeeseen ja sitä myös tullaan hyödyntämään.

Opinnäytetyö prosessina sujui mielestäni melko tasaisesti, joskin loppua kohden hiottavaa löytyi vielä paljon. Kirjoittamisprosessissa oli myös aktiivisempia sekä passiivisempia aikoja. Opinnäytetyön teoriaosuus on mielestäni onnistunut, sain siihen kerättyä oleellisimmat asiat esitutkinnasta melko kattavasti sekä suppeammin oleellisimmat asiat muusta rikosprosessista. Teoriatiedon löytäminen oli välillä melko hankalaa. Samoista asioista on eri laeissa säädetty, joten tiedon etsimiseen ja eri lakien

säädösten sisältöjen vertaamiseen sai aikaa kulumaan. Teoriapohjan laajuuteen ja laatuun olen kuitenkin kaikkiaan tyytyväinen.

Asia, minkä mahdollisesti muokkaisin nyt työn tehtyäni olisi aiheen rajaus. Aiheen olisi voinut rajata vieläkin tiiviimmin, koskemaan esimerkiksi ainoastaan kuulusteluja. Tässä voisikin olla jatkokehittävää jollekin toiselle opiskelijalle. Aihetta rajaamalla tietoperustaa olisi saanut vielä syvennettyä paljon enemmän ja uskon, että pelkästä kuulustelutilanteestakin saisi tarpeeksi kattavan opinnäytetyön. Toisaalta koin aihetta rajatessani, ja koen edelleen, että tällaiselle laajemmin esitutkinnasta kertovalle opinnäytetyölle on myös tarvetta.

Opinnäytetyön lopputuotoksena syntynyt opas on mielestäni kompakti; se on tiivis, mutta kattava. Opas palvelee alkuperäistä käyttötarkoitustani, eli toimii helppolukuisena ja selkeänä oppaana huoltajille. Uskon myös, että opas tulee tarpeeseen tukemaan huoltajia esitutkinnan alussa sekä se palvelee myös poliisille kuuluvaa tehtävää antaa tietoa ja neuvoja asianosaisille.

Kukkonen, Reima & Tolvanen, Matti 2011. Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet. Talentum. Luettavissa: [Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet \(oclc.org\)](https://www.oikeus.fi/esitykset/esitutkinta-ja-pakkokeino-oikeuden-perusteet). Luettu 5.11.2021.

Käräjäoikeuden lautamies 2015. Oikeusministeriön esitteitä. [Esite OM karajaoikeuden lautamies.pdf \(oikeus.fi\)](https://www.oikeus.fi/esitykset/esite-om-karajaoikeuden-lautamies.pdf).

Linna, Tuula 2019: Prosessioikeuden oppikirja. 2., uudistettu painos. Alma Talent Oy. Luettavissa: [Prosessioikeuden oppikirja \(oclc.org\)](https://www.oikeus.fi/esitykset/prosessioikeuden-oppikirja). Luettu 5.11.2021.

Lyömätön Linja. Miessakit Ry. Luettavissa: <https://lyomatonlinja.fi/fi/>. Luettu 14.4.2021.

Mitä sovittelu tarkoittaa? Päivitetty 2019. Terveys- ja hyvinvoinnin laitos. Luettavissa: [Mitä sovittelu tarkoittaa? - THL](https://www.thl.fi/esitykset/mita-sovittelu-tarkoittaa)

Naisenväkivalta.fi. Luettavissa: <https://www.naisenvakivalta.fi>. Luettu 14.4.2021.

Nuoren ehdollisen vankeuden valvonta 2020. Rikosseuraamuslaitos. Luettavissa: <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/yhdyskuntaseuraamukset/ehdollisestirangaistujennuortenvallonta.html>

Nuorisoneuvola. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Luettavissa: <https://www.mll.fi/nuorisoneuvola>. Luettu 14.4.2021.

Nuorten työpajat ja etsivä nuorisotyö. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Luettavissa: <https://minedu.fi/tyopajat-ja-etsiva-nuorisotyö>. Luettu 4.4.2021.

Opiskeluterveydenhuolto. Sosiaali- ja terveysministeriö. Luettavissa: <https://stm.fi/opiskeluterveydenhuolto>. Luettu 4.4.2021.

Prisons and the criminal system, EMCDDA. https://www.emcdda.europa.eu/best-practice/briefings/prisons-and-the-criminal-justice-system_en. Luettu 15.5.2021.

Päihdelinkki.fi. Luettavissa: <https://paihdelinkki.fi>. Luettu 4.4.2021.

Rantaeskola, Satu 2019: Rikos ja rikosprosessi. Warelia.

RIKO-hanke. Rovaniemen kaupunki. [Riko-esite viimeisin \(rovaniemi.fi\)](https://www.rovaniemi.fi/esitykset/riko-esite-viimeisin). Luettu 22.9.2021.

Rikosasian käsittelyn vaiheet 2021. [Rikosasian käsittelyn vaiheet - Oikeus.fi](https://www.oikeus.fi/esitykset/rikosasian-kasittelyn-vaiheet)

Rikostaustatöiden tilaaminen netistä 2020. [Rikostaustatöiden tilaaminen netistä - Oikeusrekisterikeskus](https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/rikostaustatoiden-tilaaminen-netista)

Sakko 2019. Rikosseuraamuslaitos. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/sakko.html>.

Sakkomenettely. Syyttäjälaitos. Luettavissa: <https://syyttajalaitos.fi/sakkomenettely>. Luettu 30.5.2021.

Salonen, Kari 2013: Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72. Luettavissa: [isbn9789522163738.pdf \(turkuamk.fi\)](https://www.turkuamk.fi/esitykset/isbn9789522163738.pdf). Luettu 20.4.2021.

Sekaisin-chat – keskusteluapua nuorille. MIELI. Suomen mielenterveys ry. Luettavissa: [Chattoa tai kirjoita - MIELI ry.](#) Luettu 4.4.2021.

Sisäasiainministeriö 2013. Sisäasiainministeriön julkaisuja 30/2013. Ankkuri-malli moniviranomaisyhteistyössä. Sisäisen turvallisuuden ohjelman toimenpiteen 24 toimeenpano alle 18-vuotiaiden rikoksen tekijöiden rikoskierteen ehkäisemiseen. Luettavissa: [Ankkuri-malliviranomaisyhteistyössä. Sisäisen turvallisuuden ohjelman toimenpiteen 24 toimeenpano alle 18-vuotiaiden rikoksen tekijöiden rikoskierteen ehkäisemiseen \(valtioneuvosto.fi\).](#)

Tapani, Jussi & Tolvanen, Matti 2016. Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. 3., uudistettu laitos. Talentum pro.

Tapanila, Antti 2019: Itsekriminointisuoja. Tietosanoma. Helsinki.

Tietoa väkivaltaa käyttäneille. Nettiturvakoti. Luettavissa: <https://nettiturvakoti.fi/tunnista-vakivalta/tieto-vakivaltaa-kayttaneille>. Luettu 14.4.2021.

Tilastokeskus. Rikos- ja pakkokeinotilasto. Rikosten uhrit ja syylliseksi epäillyt. Hakutiedot: selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäillyt, epäillyn sukupuoli: yhteensä, alueena koko maa, rikoslakirikokset, syylliseksi epäillyn ikä 15–17-vuotta, vuosi 2020. Luettavissa: [Selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäillyt muuttujina Kunta, Rikosnimike, Syylliseksi epäillyn ikä, Vuosi ja Tiedot. PxWeb \(stat.fi\).](#) Luettu 24.9.2021.

Vankeus 2020. Rikosseuraamuslaitos. Luettavissa: <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraukset/vankeus.html>.

Vankien vanhempien tuki- ja etujärjestö. Vankien vanhemmat Ry. Luettavissa: <https://vankienvanhemmat.fi>

LIITE 1

Liite 1: Opas huoltajille, joiden alaikäinen nuori on rikoksesta epäiltynä esitutkinnassa (PDF).

LIITE 2

Liite 2: Tulostusohje (PDF).